



Pedagogická  
fakulta  
Faculty  
of Education

Jihočeská univerzita  
v Českých Budějovicích  
University of South Bohemia  
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Tekutý konzumerismus: sociologická  
reflexe konzumní společnosti v díle  
Zygmunta Baumana

Vypracovala: Alena Fabiánová

Vedoucí práce: Mgr. Michal Šimůnek, Ph. D.

České Budějovice 2015

## **Prohlášení**

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce.

V Českých Budějovicích dne 29. 4. 2015

Alena Fabiánová

### **Poděkování:**

Touto cestou bych ráda poděkovala Mgr. Michalu Šimůnkovi, Ph.D. za jeho cenné rady a trpělivost při vedení mé bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat všem, kteří mě při realizaci této práce podporovali.

## **Abstrakt**

Bakalářská práce se věnuje specifické konceptualizaci konzumní společnosti představené v díle Zygmunta Baumana. Důraz bude kladen zejména na vymezení tekutého konzumerismu a další s ním souvisejících konceptů: tekutá láska, tekutá modernost, tekuté časy, tekutý dohled, globalizace apod. Cílem práce je vysvětlit Baumanův přístup ke konzumní společnosti a konzumerismu. V kontextu jeho díla bude dále vysvětleno, jaké má konzumerismus důsledky na život v soudobých pozdě moderních společnostech.

## **Abstract**

This thesis focuses on the specific conceptualisation of consumer society as presented in the work of Zygmunt Bauman. The emphasis is laid especially on the definition of liquid consumerism and other concepts related to it: liquid love, liquid modernity, liquid times, liquid surveillance, globalization etc. The aim of the thesis is to explain Bauman's approach to consumer society and consumerism. In the context of his work, the impacts of consumerism on life in contemporary post-modern societies will also be explained.

## Obsah

1	Úvod .....	6
2	Podstata konzumerismu a tekutosti v dílech Zygmunta Baumana – vysvětlení pojmu konzumerismus .....	7
2.1	Reklama.....	10
2.2	Pojem značka .....	12
2.3	Dospělý konzument v roli dítěte .....	14
3	Význam tekutosti v dílech Zygmunta Baumana .....	15
4	Vymezení pojmů: Tekutá modernita .....	16
4.1	Modernita v podání I. Klímy.....	20
5	Tekutý dohled.....	22
5.1	Dohled a sociální síť .....	25
5.2	Facebook pohledem Z. Baumana.....	27
5.3	Umělý svět v očích I. Klímy .....	29
6	Tekuté časy .....	29
6.1	Globalizace a nižší vrstvy .....	30
6.1.1	Pojem demokracie v moci globalizované .....	31
6.2	Utopie jakožto součást života v nejistotě .....	31
6.2.1	Utopie v podobě individualizace .....	32
7	Tekutá láska.....	33
8	Hon za štěstím .....	36
8.1	Morální a adiaforní chování .....	38
8.2	Štěstí v podání G. Lipovetského .....	39
9	Závěr.....	41
	Seznam použité literatury .....	42

# 1 Úvod

Výběr tématu „tekutého“ konzumerismu Zygmunta Baumana jsem zvolila z důvodu jeho stálé aktuálnosti a přítomnosti v každodenním životě. Problematika konzumního světa je čím dál více složitější. Stále se objevují nové a nové produkty, které nám navozují jakési osobní štěstí. V životě každého z nás hraje spotřeba důležitou roli. Rozbor „tekutého“ konzumerismu je přínosný, dle mého názoru, i v mnoha ohledech týkajících se zamyšlení nad sebou samým, jak každého člověka doba statků a služeb ovlivňuje. Práce podává vysvětlení, v čem tkví moderní éra, v tomto případě éra „tekutá“.

Nejprve se obecně věnuji rozboru konzumerismu - jeho významu, jak nás ovlivňuje a co vše s ním souvisí. Značnou roli v konzumní společnosti hraje reklama a značka neboli jméno produktu, čemuž se v práci rovněž věnuji. Následuje interpretace samotné „tekutosti“, kterou postupně prezentuji na jednotlivých příkladech, díky kterým lépe porozumíme problematice „tekutého“ konzumerismu. Následuje analýza jednotlivých textů Baumana, které obsahují již v názvu slovo „tekutý“. Jedná se o díla Tekuté časy, Tekutá modernita, Tekutý dohled, Tekutá láska. Práce zahrnuje i témata jako globalizace, utopie, individualizace, ale i svoboda, sociální sítě, které jsou zde zmiňované z hlediska dnešního způsobu dohledu. Důležité pro pochopení celé koncepce je porozumění času a prostoru v autorově podání, které se objevuje ve výkladu o „tekutosti“ a dále je rozvíjeno v příslušných kapitolách.

Konzumerismu se patřičně věnoval i Gilles Lipovetsky, proto jej v práci zmiňuji. Jeho pojetí je podobné Baumanovu. Také jeho pojednání o „paradoxním štěstí“ je pro toto téma výstižné, poněvadž celá problematika konzumerismu souvisí s neustálým dosahováním pomyslného štěstí. Dále uvádím Ivana Klímu konkrétně v pojednání o Tekuté modernitě, kde představuji jeho rozpravu o čase a prostoru. I on vidí, společně s Baumanem, proměnu v porozumění právě těmito faktorům. Také se objevuje v kapitole Tekutý dohled, respektive v pojednání o sociálních sítích, protože jeho výklad na zvolené téma souvisí s výkladem Baumana.

Jako stěžejní vidím pochopení koncepce „tekutosti“, jenž nás provází celým textem a na níž stojí všechny základní procesy v životě každého člověka. Mým cílem je objasnit ji, uvést oblasti, kterých se dotýká, nastínit její dopady na jedince, na společnost, a to ve spojení se zvolenými okruhy (modernita, dohled, čas, láska).

## **2 Podstata konzumerismu a tekutosti v dílech Zygmunta Baumana – vysvětlení pojmu konzumerismus**

Počátek konzumerismu lze zařadit do období konce dvacátých let 20. století, kdy nastala transformace společnosti producentů na společnost konzumentů. Společnost se během padesátých až devadesátých let nesla v duchu „klasické spotřební společnosti.“ Totiž spotřeba poskytovala a poskytuje rozmanité možnosti prožití nejrůznějších reálných i emocionálních zážitků. (Petrusek, Balon, 2011, str. 73)

„Konzumovat“ (Bauman, 2015, str. 179) dnes spíše znamená investovat do vlastního sociálního členství, což znamená v instituci spotřebitelů „prodejnost“. Hlavním z určujících záměrů ve společnosti spotřebitelů je zvýšení statusu spotřebitele na status prodejných komodit. Členové této society jsou sami zbožím a právě to z nich vytváří členy konzumní společnosti. Být prodejným produktem je zásadní starostí spotřebitele.

Postupně se zvyšovaly nároky ve spotřebním průmyslu a z konzumní společnosti se stala společnost hyperkonzumní. Lidé žili a stále žijí v představě, která umožňuje nalézat tak potřebné „štěstí“ právě v konzumerismu. Navozené pocity slasti díky uspokojování jednotlivých potřeb přináší ovšem jen zdánlivé štěstí, tedy paradoxní. (Lipovetsky, 2007, str. 368-370) Znamená to, že jednotlivé potřeby jsou uspokojeny pouze dočasně a jiné vůbec, tímto se stává spotřeba jakýmsi nekonečným příběhem uspokojování vždy nových potřeb a dosahování zdánlivého štěstí. (Petrusek, Balon, 2011, str. 73-75)

Jak uvádí Bauman (Bauman, 2007, str. 7-11), v dnešní pozdě moderní době je nám určováno hrát jisté role, konkrétně role konzumentů. Ale co to vlastně znamená a obnáší? Konzument jako takový by neměl pevně přilnout k jediné věci, nic by nemělo vyvolávat oddanost pro jednu uspokojující věc a veškeré touhy by měly být stále otevřené pro nové možnosti uspokojení. Žádná z potřeb by tedy neměla být zcela naplněna. Stěžejní tedy je právě cyklus uspokojování, naplňující je ten moment dosahování určitých pocitů. Cílem v podstatě není jedna jediná slast, ale proces naplňování slasti.

Pokud by došlo k úplnému uspokojení jedné potřeby, nastane jistá pomíjivost a dočasnost a je třeba nové touhy po čemsi, aby se celý cyklus stále opakoval. Je to věčný koloběh, z jedné strany nestálosti tužeb po nové snaze docílit pocitu slasti a uspokojení,

ze strany druhé z nikdy nekončícího procesu naplňování a završení jistého uspokojování z konzumace.

Proces již probíhající konzumace pro producenta spočívá v okamžitém uspokojování potřeb, bez zbytečného zdržování a čekání. Pokud se takto nestane, na trhu se objeví jiné, nové a lepší statky a služby, které budou pro konzumenta v daný okamžik přitažlivější. Zapomene na to, co bylo dříve a dostane se zadostiučinění pro momentální potřebu, která si žádá jistého uspokojení. Takto se děje ve všech sférách života.

Pokud člověk pocítuje sklíčenost, bezmocnost, stesk, samotu aj., společnost říká: „jez, konzumuj.“ Veškeré tyto pocity vyžadují naplnění teplými, vydatnými a vitálními věcmi. „Hltavost je cesta ke spáse – konzumuj a měj se dobře.“ (Bauman, 1999, str. 101). Co tedy znamená pro konzumenta konzumovat? Jak píše Bauman (Bauman, 1999, str. 103-114), není to shromažďování materiálních věcí, bohatství, ale vzrušení a touha po nových prožitcích, zkušenostech z uspokojování požadavků. Nejhorší situací, která může nastat v očích konzumenta, je, že se ocitne ve světě, ve kterém nebude mít po čem toužit, protože touha vyvolává zase jen touhu. Žijí od pokušení k pokušení, sami chtějí být sváděni trhem nabídky. Přitom oni sami jsou těmi soudci a kritiky, kteří mohou říci dost.

Je na každém z nás, jak se postavíme k roli konzumenta v dnešní společnosti. Je na každé individualitě, zda se nechá podmanit světem statků a služeb a následnou patologickou závislostí na uspokojování jednotlivých tužeb a jednotlivých pocitů slasti a radosti z konzumace. Je to čistě subjektivní postoj námi zvolený pro tento směr. Můžeme říci ne konzumní společnosti, to znamená ne novým trendům na trhu, přitažlivějšímu zboží, které nemáme, službám, které ve skutečnosti ani nepotřebujeme, ne všemu k životu nepotřebnému zboží.

Nicméně dle filosofa, sociologa a profesora G. Lipovetskeho: „Expanzivní dynamika potřeb se dál rozvíjí, ovšem bere na sebe nové kolektivní a individuální významy. Epocha masové spotřeby vstupuje do nové fáze.“ (Lipovetsky, 2007, str. 28).

Co se týče vývoje konzumerismu, můžeme uvést dle Lipovetskeho (Lipovetsky, 2007, str. 30-52) tři základní fáze. Počátek první konzumní fáze můžeme zařadit do období po roce 1800. Díky komunikaci, přesněji díky železnici, mohl nastat rozkvět velkoobchodu, mohl nastat velký přesun výrobků z jedné výrobní fáze do druhé. V této



době začíná existence strojů s nepřetržitým provozem. Až do osmdesátých let devatenáctého století se první fáze konzumerismu nesla ve znamení nepojmenované výroby. Zboží nemělo svou značku, své jméno. Právě v této době se objevují značky jako: Coca-cola, Procter & Gamble, Kodak, Heinz. Označkování zboží se stalo právě tím rozhodujícím a důležitým pro spotřebitele, již se nezajímal o věci, jaké jsou, ale jaká je značka - jméno. Z běžného zákazníka se stává moderní konzument, který je snadno zlákan reklamou.

Druhá fáze obnáší proces „masové spotřeby.“ Objevuje se automobil, televize, domácí spotřebiče. Za rozmach v této fázi může velkodistribuce, to znamená zrod supermarketů, samoobsluh, díky tomu se dostává obchod do každodenního života jedince. Nastává ale jistý zlom, který přetrvává dodnes a bude přetrvávat i do vzdálené budoucnosti a tj. zkrácení životnosti zboží, jeho rychlá obměna a přeměna. Nastává období jasné pomíjivosti a baumanovské nestálosti – „tekutosti“.

Pomalou se dostáváme do fáze třetí, která se vyznačuje: „Čím více konzumujeme, tím více chceme konzumovat.“ Dostáváme se do období věčně neuspokojených tužeb, o kterých hovoří ve svých dílech právě Z. Bauman. Můžeme zde vidět jistou analogii mezi ním a G. Lipovetským. Postupně můžeme pozorovat, že již nejde o užitné hodnoty ze zakoupeného zboží či služeb, ale o jisté postavení a status, který získáváme zakoupením určité značky a o vlastní pocity, které se naplňují koupí a vlastněním pojmenovaného produktu.

Odpovědí na otázku, proč nemají lidské touhy a potřeby po statcích a službách své hranice, je, že postavení a jistý status ve společnosti, který máme díky drahým značkám, nás žene stále dopředu a stále vyžadujeme víc a víc. Nespokojíme se s málem, s jednou „označkovanou“ věcí. Jak již bylo řečeno, tento fenomén by mohl být přirovnán k patologické závislosti po zboží se jménem v důsledku společenského postavení, které je pro jedince v dnešním modernizovaném světě velice důležité, v některých případech až rozhodující. Ale není to vina v člověku jako takovém. Je to způsobeno rychlým a nezadržitelným rozvojem změn na trhu a společenskou žádostí jistého statusu a udržováním životní úrovně.

Nesmíme však opomenout důležitý rys postupného vývoje konzumerismu, tedy individualizaci. Jedná se o individuální a vlastní blaho, kterého chce každý jedinec cíleně dosáhnout. Do čela se dostává individuální komfort z používaného zboží, které

má primární funkci naplňovat jedince po stránce funkční, subjektivní a emocionální. Dostáváme se do fáze, kdy je v popředí konzumerismus, který o nás vypovídá, kdo jsme, a který se nám podobá, říká, jací vlastně jsme. Zboží již neslouží k funkční potřebě, ale dostává se do pozice emocionálního zážitku, který je postupně pro jedince důležitější. (Lipovetsky, 2007, str. 69-77)

## 2.1 Reklama

Uvedme důležitý fenomén, který s konzumerismem velmi úzce souvisí, tedy reklamu, která proniká do všech částí společnosti. Objevuje se v televizích, na ulicích, na sportovním utkání, na oblečení. Jména výrobních značek se vyskytují v našem každodenním působení skoro všude. Nejedná se však jen o reklamy obchodních značek, ale dnes již také o reklamy veřejných služeb a obecného zájmu např. politické volby, kampaně, reklamy ohledně zaměstnanosti či nezaměstnanosti, úspory energie aj.

Hlavním nástrojem a klíčem reklamy je překvapení, něco, co nečekáme. Obsahuje hlavně originalitu, díky které musí překonat konkurenci, neustálou změnu a hlavně nestálost.

Je to nekonečný běh a předhánění jedné reklamy druhou. Společnosti se musí velice snažit, aby přišly s něčím, co tu prozatím nebylo a pokud bylo, tak to poupravit tak, aby výsledek byl co nejefektivnější. Dle Lipovetského (Lipovetsky, 2002, str. 285-292) se reklama nebojí zacházet do extrémů a nebojí se šokovat. Žije právě z upoutání pozornosti na sebe. Jde v zásadě o to, aby se značka „polidštila, zpsychologizovala, personalizovala“. Cílem reklamy je svádět, její pravděpodobnost a princip reality je v pozadí. Svůdnost reklamy spočívá v povznesení nad vážností života, ve zmírnění zákonů skutečnosti a reality. Nejdůležitějším prostředkem pro reklamu je krása. V jakékoliv reklamě můžeme najít krásnou estetiku věcí, tváří, těl aj. Nejprve přichází estetizace a poté až informace, což je logické, pokud nás chce reklama zaujmout, upoutat nás, musí být na takové estetické úrovni, aby se dostalo požadovaného výsledku.

Reklama však nepoužívá jen tyto nástroje, nýbrž i takové, jako jsou slovní hříčky, aliterace, zdvojení slabik, dvojsmysly a převážně emoce. „Reklama je přepychem hry a marnivostí smyslu, je tvůrčí inteligencí ve službách povrchnosti.“ (Lipovetsky, 2002, str. 292). Rozmach reklamy se dá spojovat s přeměnami společenských mravů. Jedná se o proměnu jedince, který se již nezajímá o vnější rysy

bohatství, ale o uskutečnění a naplnění svého já. To vše odpovídá dnešnímu postmodernímu/“tekutému“ jedinci či společnosti. Reklama se snaží přesvědčit člověka, že potřebuje nabízený produkt. Nemůžeme však všechny reklamy a kampaně házet do jednoho pytle. Jsou zde takové reklamy, které nás nutí se zamyslet a popř. změnit zažité postoje a stereotypní názory, např. kampaně a reklamy na alkoholismus, závislosti na drogách, rychlé jízdy aj. (Lipovetsky, 2002, str. 293-306)

Každý z nás je však svéprávná osoba, která dokáže jednat a myslet. Ač se to nemusí zdát, tak nám přímo reklamu nikdo nevnucuje, respektive nikdo nás nenutí, abychom se reklamou nechali podmanit a řídit. Pokud sami nechceme, stačí přepnout televizi na jiný kanál, vypnout rádio nebo otočit stránku v časopise. Samozřejmě je reklama všude kolem nás, nestačí tedy jen tyhle základní pokyny, ale hlavní myšlenka je taková, že pokud my sami nebudeme chtít, reklama nás neovlivní, i když je to velice těžké a mnohdy se neubrání ani nejodolnější jedinec.

Kdybychom měli jednotlivě rozebrat druhy reklamy, jako jsou reklamy spotřební a reklamy, které nás mají emocionálně a charakterově přivést na jiné postoje a myšlenky, začneme u první zmiňované. Jen okrajově uveďme to, co zde ještě nebylo zmíněno – pokud se zamyslíme nad dnešními reklamami, zjistíme, že jsou velice genderově a menšinově zaujaté. Mnohdy staví do primární pozice muže před ženami. Ženy musejí v reklamách působit jako sexy, oddané, za všech okolností krásné a na podpatcích, naslouchající, pečovatelské, citlivé a bezbranné „figuríny“. Oproti tomu muži jsou v reklamách ztvárněni jako „lovci“, dobývající, silní, nezávislí, nonšalantní gentlemani. Často je tato gender rozrůzněnost implicitní a není zřetelná přímo, je skrytá pod jistými symboly. Menšiny jsou v českých reklamách vypořádány dle zažitých a stále udržovaných stereotypů, které vládou lidským míněním. Při zrodu takovéto reklamy tvůrce primárně napadne idea humoru a vtipu, protože český národ většinou s tímto přístupem přijímá takovéto ztvárnění. Oproti tomu v momentě, kdy se vyskytne nevhodně zpracovaná reklama na příslušníky českého národa, zemi, kulturu, jsme samozřejmě pohoršeni a vystupujeme zásadně proti. Takto jsou dotčeni i ti druzí, kterých se dotýká reklama v režii českého jedince.

Pro řadu z nás mohou tyto reklamy znamenat pohoršení, diskriminaci, projev úpadku společnosti, pro jiného způsob zábavy, samozřejmost. Někteří k tomu přistupují s nezájmem, již se jich nedotýká tato problematika, díky uvyknutí a imunitě proti reklamám. Na druhé straně máme reklamy věnující se kampaním za lepší životní

podmínky, recyklaci, zvýšené pozornosti v oblasti návykových látek, zločinu, týrání dětí, rychlé jízdě aj. Tyto reklamy nás donutí se pozastavit a zamyslet se nad vlastními názory a postoji a popřípadě je nějakým způsobem přehodnotit či pozměnit. Nikdo nám nevnucuje konkrétní přesvědčení a stanoviska, jen zapřemýšlení nad danou prezentovanou situací. Poté je na každém z nás, jak se k této situaci postavíme.

Reklama souvisí s konzumerismem jako „děti a hračky“. Neodmyslitelně patří do společnosti jedinců, někteří ji milují, jiní nesnáší, dalším na ní nezáleží – ignorují ji, jedni reklamou žijí, druzí pociťují při jejím spuštění vztek a podráždění. Ale záleží jen na reakci jednotlivce, zda se nechá ovlivnit a bude konzumentem nabízejícího zboží a služeb, nebo odolá a bude spotřební reklamy ignorovat. Je velice snadné podlehnout reklamám, jejich přitažlivost a krása, originalita a přesvědčivost jsou hlavními dovednostmi a praktikami, které působí na naše smysly. Reklama je velmi dobrým příkladem k vysvětlení „tekutosti“, jelikož je velmi rychle měnitelná, neudrží se v povědomí konzumenta příliš dlouho, protože je rychle vyměněna za jinou, novější a opět o něco přitažlivější.

## **2.2 Pojem značka**

Značka se vyznačuje dle americké marketingové asociace jako název, znak s významem odlišení zboží jednoho výrobce od výrobce konkurenčního. (Autyová, 1998)

Se vstupem industrializace v 19. století přichází i obchodní značky v dnešním slova smyslu. Důvodem je snížení nákladů na produkci a rozmach masových médií. Role značky tkví v diferenciaci kvalitního zboží. Značka v 19. století zatím neměla svou, dnes již danou rovinu. Důležitějším faktorem byla cena.

S příchodem 20. století po 2. světové válce vzrostla životní úroveň, tedy nárůst ziskovosti pro výrobce, kteří si tuto situaci plně uvědomili až ve druhé polovině 20. století. (Jindra, 2009). Po jisté době se stala z koupě výrobku koupě značky, a to díky povědomí o jisté odlišnosti od běžné, střední hodnotě. Nastal počátek obrazu snobské odlišnosti od průměru a vize nového, lepšího a dokonalejšího já. Jedná se o naplnění vlastního zájmu a pocitu jakési „nadřazenosti“ nad těmi, kteří značkové výrobky vlastnit nemohou, ale celý tento problém se převážně nese ve znamení potvrzení své individuální hodnoty ve vlastních očích. Jedná se o subjektivní pocity být lepší než ti průměrní. Jak tvrdí G. Lipovetsky: „Současný kult značek je výrazem nového vztahu

k luxusu a ke kvalitě života.“ (Lipovetsky, 2007, str. 54). Dále dle Lipovetského (Lipovetsky, 2007, str. 52-55) znamenaly značky v dobách předešlých luxus, o kterém se prostému lidu, ale i tehdejším středním vrstvám, absolutně nesnilo, byly určeny výhradně pro privilegovanou společnost, elitám, a tak do reálného světa lidových a středních vrstev nepatřily. Lipovetsky také tvrdí, že tento způsob prodělal zásadní zlom a společnost přijala nároky na luxus, nadbytek a kvalitní značky.

Dalo by se říci, že v procesu modernizace se opravdu dostalo tomuto zlomu zadostiučinění, ačkoliv mohli bychom polemizovat o tom, kolik jedinců si skutečně značkové produkty může dovolit. I dnes existuje spousta osob, které si za svůj život nemohou dovolit nákup těchto známých statků a služeb se jmény. Nebylo tomu takto jen v minulosti, nýbrž tato situace přetrvává a bude přítomna i v budoucnosti. Svět se nebude skládat jen z elit a zámožných jedinců, pro které jsou značky denním chlebem a svůj život si bez nich již nedovedou představit. Jako i dnes, tak i v budoucnu bude na zemi mnoho a mnoho jedinců, kteří mnohdy značkový produkt ani neuvidí. I v dnešní době se dá říci, že pojmenované zboží je jen pro ty, co si takovýto „luxus“ mohou dovolit. Vznik problému značek je zapříčiněn atraktivností, jakostí a krásou přiřčením jména výrobku. Cílem jedinců, dopřávajících si tento přepych, je „better life.“

Postupem času se k problematice pořízení označených výrobků dostávají další nepříjemné potíže, a to takové, že nákup značkových produktů vzniká, ne díky své touze a uspokojivému pocitu z nadřazenosti, ale kvůli společenskému tlaku, který je na jedince vynakládán. Jedná se o tlak ze strany okolí, které vlastní drahé značkové oblečení, šperky, boty či brýle, aby nebyl jedinec vyloučen ze svého, ať již bližšího nebo vzdálenějšího okolí, musí jít s davem a dodržovat hodnoty svých vrstevníků. Pokud se takto nestane, následky jsou (zejména u teenagerů) většinou znatelné. Znamená to, že jedinec bude, sic nevyssloveně, vyloučen ze skupiny mládeže vlastních nejnovější značkové modely, načež bude následně brán jako ten, který neměl např. boty Adidas, Nike, Puma aj. Nelze však hovořit jen negativně o používání dostupných, pojmenovaných produktech. Nošení jistého symbolu, jména, loga znamená vystižení své osobnosti, odlišení se, určitým způsobem nalezení sama sebe prostřednictvím vybraných značek. Jedná se např. o příslušníky jistých skupin vyznávajících (preferujících) určitý styl hudby, pohled na svět, vyznávání určité subkultury, ať jsou to příslušníci punk, hip-hop, metal, reggae, motorkáři, skateboardisté, tattoo aj. Pro vybrané individuality to má svůj hlubší a skrytý význam,

který znají oni sami, a jejich spřízněné duše v dané skupině, a díky němu pociťují sebenaplnění. Jejich seberealizace se koná pomocí jejich oblíbené a často používané značky. Sami se v ní naleznou, je pro ně čímsi důležitá a považují ji za součást svého života.

### **2.3 Dospělý konzument v roli dítěte**

V této podkapitole se zaměříme na konzumerismus pohledem „dospělého dítěte“, tedy na dospělý infantilismus, díky kterému produkce vydělává. „Lévi-Strauss již před mnoha lety konstatoval, že moderní konzumenství činí z Američanů jakoby děti, které neustále hledají něco nového“ (Lévi-Strauss, in Lipovetsky, 2007, str. 80). Na jedné straně nutí konzumní společnost jedince k zodpovědnosti a na straně druhé účinkují jako zdroj „infantilizace“. Dospělí se vracejí zpátky do dětských let, kupují si oblečení s dětinskými motivy, hračky (plyšové medvědy), chodí do zábavních parků. Tímto způsobem se rozvíjí trh „regresivní spotřeby“ (Lipovetsky, 2007, str. 80-81). Ve skutečnosti to neznamená regresi dospělého v konkrétním slova smyslu, ale hraní určitých rolí dle navozené situace. Je to spojené s poklesem vážnosti, serióznosti. Čím dál více se posouvají hranice určitého chování pro daný věk za účelem dosažení emocionálního rozkvětu, hédonismu a pocitu štěstí, jedná se o znovuprožití dětských let a dětských prožitků. Z této dospělé nostalgie žije „retromarketing“, který se snaží umožnit jednotlivci prožít své dětské zážitky znovu, zásluhou nabídky prostředků pro navození právě zmíněné nostalgie. To vše je způsobené zvyšující se zodpovědností, které je čím dál více. Reakcí se stává útěk za dětskými prožitky a bezstarostností. Konzumerismus se tímto stává spotřebou prožitků, emocionálních oslav a subjektivních nostalgii (Lipovetsky, 2007, str. 80-84). Můžeme si povšimnout, že konzumerismus má velmi mnoho podob.

Regrese do dětských let je v soudobé společnosti jedním z úniků z tvrdé a nekompromisní reality. Na jedince je vynakládána spousta vnějších tlaků, příliš mnoho rozhodování, zodpovědnosti, rychlého přemýšlení a jednání. Jediné a chvilkové oproštění přichází ve chvíli, kdy zavzpomínáme na svá raná léta, kdy se mnohdy emocionálně i prakticky vrátíme zpět. Naplní nás to pocity euforie, štěstí a radosti a zapomeneme na krutou a přísnou realitu, ve které žijeme. Pro jedince to znamená jakousi formu odpočinku, uvolnění a popř. načerpání nových a potřebných sil na další rozhodování, jednání a nadcházející odpovědnost. Samozřejmě, takto vzniká výborná

příležitost pro výše zmíněný marketing, který nám napomáhá v setrvání či alespoň v rozpomínání na minulá léta a těží z naší poptávky po prostředcích, které nám umožní jisté kroky zpět.

### **3 Význam tekutosti v dílech Zygmunta Baumana**

Významu pojmu „tekutý“ si lze povšimnout již v předchozím textu, avšak pro lepší pochopení tohoto konceptu je následující text věnovaný pouze rozboru „tekutosti“.

Sociolog Zygmunt Bauman podává svým osobitým stylem ucelený názor na soudobou společnost. Zabývá se individualizací, globalizací, konzumní společností. Většina jeho velice známých děl se nese ve znamení „tekutosti“. Jelikož se Bauman na společnost posledních několika desítek let dívá pohledem kritickým, ale zároveň také realistickým, mohl tak posoudit a zachytit měnící se život plný globalizačních prostředků, individuálních jedinců, konzumerismu, dohledu, modernizace aj. Díky svým rozsáhlým zkušenostem a citlivému vnímání sledů událostí mohl jednotlivé znaky modernity nazvat právě jako „tekuté“.

Podle Baumana (Bauman, 2002, str. 13-18) rozklad původních pevných částic na tekuté byl zapotřebí z důvodu objevení nových pevnějších a stabilnějších těles, kterým by se dalo důvěřovat a která by byla spolehlivá. Jde o nastolení nového a funkčnějšího řádu nebo alespoň snaha o nový a lépe fungující řád. Za základní faktor pro moderní tekutou dobu se považuje čas a prostor nezávisle na sobě. Čas, který je primární, získává svou historii právě v modernosti.

„Tekutina se vyznačuje svou tekutostí neboli nestálostí, neschopností udržet svůj tvar díky snadnému vzájemnému pohybu částic“ (1). Tato charakteristika nám jasně napovídá, proč si Bauman vybral zrovna jako hlavní pojem „tekutost.“ Kapaliny nepoutají prostor ani nevážou čas, nedokáží si podržet tvar a vždy jsou připraveny změnit ho. Je tedy pro tekutiny charakterističtější důležitost časová než prostorová. Kapaliny se pohybují velmi lehce a to tak, že tečou, plynou, běží, oproti pevným látkám je nelze zastavit. S charakteristikou kapalin si lze představit pojmy jako lehkost, vzdušnost, jednoduchost (2 str. 11).

Moderní doba se vyznačuje právě svou nestálostí, neudržitelností, náhlými změnami, proměnlivostí, rychlými zániky čehosi a pro správné plynutí tekutin je třeba

zbavit se všech plotů, hrází, zábran, bariér. Toto pojetí můžeme nalézt u Tekuté lásky, Tekutých časů, Tekuté modernity, Tekutého dohledu. Všechna tato díla jsou charakteristická nastíněním problému „tekutosti“ – nestálostí moderní společnosti. Zaměřují se na jednotlivé oblasti, kde proměnlivost, rychlé změny a neudržitelnost hrají zásadní roli.

Tekutost neboli nestálost se objevuje ve všech sférách našeho života. Pokud se zamyslíme nad jednotlivými oblastmi, povšimneme si, že je naší neodmyslitelnou součástí pomíjivost a nevytrvalost. Ať už je to oblast lásky, oblast každodenních situací, zaměstnání, politiky, přítomnosti či budoucnosti, leckde se dá najít konfrontace s nestálými prvky.

Doba, ve které žijeme, se dá velmi snadno charakterizovat značnou akcelerací, chaosem, zaměnitelností, skepticismem, strachem, neúplností, a proto je nasnadě tomuto všemu dát jasný a charakteristický titul.

Níže se budeme věnovat rozpracování jednotlivých děl Zygmutna Baumana, které v sobě zahrnují právě zmiňovanou tekutost.

#### **4 Vymezení pojmů: Tekutá modernita**

A. Ehrenberg se pokusil stanovit, kdy započala moderní kulturní revoluce, která byla příznakem tekuté moderní společnosti. V osmdesátých letech 20. století jistá Vivienne v jedné televizní relaci, tedy před miliony diváků, sdělila, že díky tomu, že její manžel Michel trpí předčasnou ejakulací, neprožila za veškerý čas manželství jediný orgasmus. Došlo k zásadnímu přelomu, díky této situaci byly odhaleny soukromé skutečnosti a hovořilo se o nich veřejně za pomoci otevřeného prostoru. Došlo k překročení hranic soukromého a veřejného. Zjednodušeně, takto vznikla éra zpovědní společnosti (Bauman, 2015, str. 174-175).

Z. Bauman použil k charakteristice moderní, soudobé éry pojem ambivalence. Jedná se o problém zvyku a přilnutí společnosti na uspořádaný, předvídatelný a srozumitelný svět. Díky nastolenému řádu se lidé obávali chaosu a nepředvídatelnosti. Pokud někde řád nepanoval, vždy se našel někdo, kdo jej nastolil, viz Baumanova metafora: „Všude tam, kde je plevel, musí zasáhnout moudrý zahradník, který ví, co do zahrady patří a co ji hyzdí.“ (Petrušek, Balon, 2011, str. 44). V moderní době je řád rozpadnutý. Je sice udržovaný jistými principy jako jsou lidská práva, liberální



demokracie, ale jistotu ztratil v „transcendentálních hodnotách“ neboli v pokoře, vzájemné pomoci, solidaritě. Roztříštění řádu mělo za následek jak sociální, tak psychologické dopady. Společenskou sféru ovládl individualizovaný člověk a kdysi jasně nastolené normy nyní přešly do úpadku a přeměnily se na nezávislou množinu pravidel, ze kterých si lze dle výběru volit. Lidé se v podstatě přestali potřebovat a díky tomuto problému se veřejný prostor začal stávat prázdným. Do čela postavili své vlastní individuum. Ale jaký má význam hnát se jednotlivě za určitými prostředky bez vyššího smyslu? (Petrušek, Balon, 2011, str. 44-46).

Toto dílo je jakási mapa pro nalezení pochopení moderní společnosti. Jedinec, který se ocitl v této době, po většinu času netuší a pociťuje strach z neznáma, úzkost z nastoleného společenství pro něj znamená jakési bludiště a Bauman nám tímto dílem teoreticky ukazuje cestu. Jde o vyjádření, jak pracuje současná společnost, která ztratila pevné základy. V předešlé době se pevná tělesa rozpouštěla v důsledku přeměny v silnější a ideálnější prvky, zatímco v tekuté modernitě se pouze rozpouštějí.

Pojem modernizace znamená, uvádí Bauman, (Bauman, 2002, str. 20-25) právě ten rozdíl mezi moderní dobou v minulém století a dobou ve století jednadvacátém. Věčná, nekonečná a nezastavitelná modernizace je tím správným synonymem pro dnešní společnost. S tím úzce souvisí naplňování lidských tužeb a potřeb, jelikož je vše ve vzrůstajícím spěchu a vše je otázkou budoucnosti. Naplňování potřeb nebude nikdy dokončeným procesem, protože se odehrává v budoucnosti a jakmile je některá z tužeb a potřeb naplněna, objeví se nutkavý pocit po uspokojení dalších a dalších potřeb za účelem dosažení pocitu slasti. Toto je jeden z faktorů, kterým se vyznačuje moderní doba jednadvacátého století.

Tekutá modernita se vyznačuje základními pojmy jako např. emancipace, individualita, čas a prostor, práce a komunita. Nejprve se zaměříme na pochopení emancipace v důsledku tekutosti. Počátek svobody znamenal pro lidstvo dvě základní dilemata a to zaprvé – základním pilířem pro svobodu se stala pravda, na kterou nebyla spousta lidí připravena, a proto se jí raději vyhýbali. Druhým dilematem bylo to, že nastolená svoboda v lidech vyvolávala spíše skeptické myšlení a pozitivům emancipace nedůvěřovali (Agar, 1942, in Bauman, 2002, str. 35). Svoboda by měla být zárukou štěstí a určitým dosaženým cílem, ale ze zmiňovaného druhého pohledu není dosažené štěstí zcela zřejmé a zaručené. Ve svém vlastním důsledku svoboda pro jedince znamená podmanění se společnosti. Tímto se dostáváme k pojmu norma, která je

nastolena v každé společnosti a úkolem nás všech je tyto normy dodržovat a očekávat tak na oplátku potřebné jistoty (Bauman, 2002, str. 35-41).

Pojem svoboda je velice rozporuplný, každý si ho může vyložit jiným způsobem. „Konzumní svoboda je stěžejním bodem společenské integrace, která však často směřuje k takovým tendencím, jako je de-industrializace a konzumní syndrom, které se jeví jakožto oslabující svobodu... Svoboda ve společenské praxi znamená, že negativní koncept svobody – absence vnějších kontrol – je nedostačující, jelikož udává pouze to, od čeho by jedinec mohl být volný, nežli to, k čemu by mohl být volný.“ (3 str. 98). Faktem je, že žijeme v jednadvacátém století, které by mělo představovat naprosté oprostění od tvrdých a přísných zákazů, které zde panovaly kdysi, volnost projevu a činu, samozřejmě když není v rozporu se zákonem. Opravdu se naše doba vyznačuje značnou volností oproti době minulé, ve finále to nelze ani srovnávat, nicméně i když si myslíme, že zde panuje naprostá svoboda a čistá demokracie, v důsledku je toto tvrzení velmi ožehavé a snadno napadnutelné.

Na emancipaci volně navazuje pojem individualita. Doba, ve které žijeme, je charakterizována dvěma základními skupinami a tj. skupina ovládajících a ovládaných, pro Orwella a Huxleyho by společnost bez takového rozložení byla nepředstavitelná. Již Aristoteles a Platón si nedokázali představit dobu bez otroků a otrokářů. V pojetí individuality a jistém dohledu nad ní je třeba uvést dvojí rozlišení pohledu na společenský řád a tj. „Jošuuu diskurs“ a „diskurs Genesis“. V prvním diskurzu se jedná o řád, který je spíše pravidlem, kdežto v diskurzu druhém je řád výjimkou (Thrift, 1997, in Bauman, 2002, str. 89). Postupně se přibližujeme spíše ke druhému diskurzu, což znamená značný optimismus.

Z toho vyplývá, že řád ve společnosti vždy existoval a existovat bude, záleží na tom, jaký řád bude převažovat, zda Jošuuu či Genesis. Zda bude společnost postavena na striktních a jasně daných pravidlech, kterými se budeme řídit, nebo bude nastolen takový řád, díky kterému nebudou jedinci z nižších i středních vrstev pod věčnou lupou mocenských elit.

S tímto velmi těsně souvisí pojem komunita. Dříve se vyznačovala pospolitostí, přátelstvím a sounáležitostí a nyní se, v pojetí architekta G. Hazeldona, označuje za komunitu s neustálým kamerovým dohledem a jistými tresty při určitém prohřešku vůči komunitě. Existence okrajových skupin lidí jako bezdomovci, tuláci, žebráci aj. je

považována za hrozbu pro jedince a díky tomuto fenoménu jsou nastolena opatření, která zasahují do životů každého z nás. Tato opatření obsahují zvýšenou kontrolu veřejného prostoru, rozmístění více hlídek, tím navozený větší strach a chaos z každého prožitého dne. Pro jedince tato opatření znamenají věčné sevření v nejistotě, obavy z budoucnosti a pocitu každodenního dohledu. Již se nejedná o strach, který navozují jedinci jako zmínění bezdomovci a jiní vyvrženci společnosti, ale přetlak všudypřítomné hlídky. Tento dohled do značné míry nezapříčinili tito jedinci sami, ale myšlenka, že právě pod takovýmto dohledem se bude lidem lépe a volně dýchat. Přitom to znamená právě opak. Nejsou pod dohledem jen ti, díky kterým tento přístup vznikl, ale všichni členové komunity (Bauman, 2004, str. 147-152).

Jak uvádí Bauman (Bauman, 2004, str. 42-60), postupně z těchto faktů vyplývá, že se pomalu vytrácejí dosavadní jistoty. To je zapříčiněno z velké části tím, že drobnost a křehkost lidských pout a vazeb se stále více prohlubuje a dalším aspektem působící nejistoty je strach z nepředvídatelnosti a nekontrolovatelnosti budoucího světa. Nestálost a nejistota v pevném svazku budoucnosti jsou čím dál více evidentní. Moderní doba zahrnuje individuální jedince a individuální rozhodování, to znamená, že každá základní rozhodnutí o našich krocích do budoucnosti závisí pouze na každém individuálním jedinci. S tím jsou spojena jistá rizika a ambivalentnost v procesu rozhodování. Nikde není dána jistota, že se člověk rozhodl správně, to následně ukáže budoucnost. Je ale důležité, že ambivalentnost v rozhodování má za následek věčné sevření v úzkosti a v otázce, zda dané rozhodnutí bylo správné a pokud nebylo, co nastane. Tento koloběh procesů individuálního rozhodování s sebou přinesla vytoužená svoboda, kterou někteří zastávají a milují, jiní jsou zásadně proti takovéto alibistické svobodě. Tito lidé by preferovali svět, ve kterém vědí co dělat a jejich rozhodnutí budou správná. Zmíněná svoboda je svobodou pro dvě skupiny lidí, pro jednu znamená jisté svádění, kdežto pro druhou jasné podřízení.

Se svobodou paradoxně souvisí stanovený řád ve společnosti. Společnost potřebuje mít „dohled“ nad svými příslušníky a příslušníci potřebují pravidla či mapu, aby se mohli správně pohybovat. Uveďme si příklad jistého poněkud razantního dohledu, který uvádí Jeremy Bentham, takzvaný Panoptikon – do kruhu uspořádané vězení, kde mají dozorcí přehled nad vězni; ti díky kopuli, do které proniká denní světlo, nevidí, zda jsou pozorováni či nikoliv, a tak se stále chovají, jako by byli pod nepřetržitým dohledem. Francouzský filosof Michel Foucault používá Panoptikon

jako přirovnání k moderní „ukázněné“ společnosti, kdy jedinec získává dojem neustálého dohledu ze strany státu. Tento systém nebyl určen pouze pro věznice, ale i pro školy, nemocnice a továrny z důvodu neustálého dohledu. Jde o to, že pokud budou chovanci pod neustálým dohledem, nebo si alespoň budou myslet, že jsou, nastane tak neschopnost prosazovat svou vlastní vůli. Jejich vůle se stává vůlí pozorovatelů. Ti se stávají jejich organizátory, protože chovanci, díky nepřetržitému sledování, ztrácí svou svobodu a schopnost jednat. Nicméně nejsou zbaveni své svéprávnosti a možnosti výběru svého chování pod dozorem. Je pouze na nich, zda se rozhodnou chovat se tak, aby dosáhli klidu a míru, nebo mají volbu opačnou s důsledkem znepríjemnění situace. Výsledkem je náprava jedinců bez jakýchkoliv „mravoučných kázání“ (Bauman, 2013, str. 120-131).

I to obnáší nastolená modernita. V této době je velice těžké a sporné vysvětlit pojem svoboda a ještě těžší je vymezení jejích důsledků pro každého z nás. Faktem je, že máme svobodu rozhodování a zvolení si vlastní cesty a budoucnosti, ale právě v momentě rozhodování nastává riziko, zda zvolené rozhodnutí bude správné. V případě správně zvolené cesty nastává chvilka štěstí a euforie z nabyté svobody a pocit, že svoboda v dnešní společnosti je spravedlivá. Může však nastat opačný moment, kdy si jedinec zvolí nesprávně. Jeho budoucnost je najednou nejistá a zažívá pocity úzkosti a zmaru. To pro něj znamená, že soudobá svoboda není tak spravedlivá, jak se hlásá. Vše tkví v dnešní možnosti volby. V tom, co jsme si všichni tak mnoho let přáli, tudíž ve chvíli rozhodování nebo zvolení té horší varianty, se nemůžeme odvolávat na jiné subjekty. Avšak vše je ve společnosti zařízené tak, aby naše rozhodování mezi dvěma cestami bylo víceméně ovlivňováno sekundárními vlivy a okolnostmi.

#### **4.1 Modernita v podání I. Klímy**

Podívejme se na modernitu pohledem spisovatele Ivana Klímy. Nevylučuje jako hlavní charakteristiku moderní doby materiální hlediska existence, ale přesto klade větší důraz na nekompromisní proměnu v porozumění prostoru a času z hlediska představ obyčejných lidí (Klíma, 2001, str. 9), což uvádí i Bauman ve výkladu o tekutosti: „Jedna z vlastností moderního života i jeho moderního prostředí však bije do očí – dokonce snad jako „rozdíl všech rozdílů“; jako klíčový atribut, určující všechny další jeho charakteristiky a tím je měnící se vztah mezi prostorem a časem.“ (Bauman, 2002, str. 20).

Moderní znalosti o čase a prostoru jsou dle Klímy v konfliktu s obvyklým pojetím o původu světa, o lidské věčnosti. Pokud se jedinec rozhodne tyto nové znalosti přijmout, směřuje se i se svou maličkostí a hlavně se svou konečností, avšak lidé chtějí věřit v jakési pokračování i po tělesné smrti, proč by tedy měli přijmout jako jedinou možnou jistotu svou budoucí neexistenci? Je tedy lepší zůstat v klamně naději, nežli poznat budoucí jistoty. Jaké však jistoty v budoucnu nalezneme? Není zcela jasné, že lidé v minulých dobách žili bezpečněji, než lidé v současnosti. Byli ohrožováni nečekanými událostmi v přírodě a společnosti, morem, válkou, hladomorem, ale byli vybaveni jistou smířlivostí s daností života, s životním koloběhem, který někde začíná a někde zase končí, vyznačovali se pokorou k tomuto životnímu příběhu. Věřili, že právě jejich pokora je dovede na věčnost. To byla jejich jistota. Moderní doba sice odstranila některé problémy, které sužovaly léta minulá, ale vyvstaly nové, např. ubývání pitné vody, úrodné půdy, čistého vzduchu, zamoření chemikáliemi, atomové zbraně, rakovina. Jedinec se v rozvinutých zemích nemusí obávat, že by neměl co jíst, ale je očividné, že mu nepřibýlo ani jistoty ani pocitu štěstí. Vše je završeno poklesem víry, která byla dříve pro lidstvo více důležitá. Dnes lidé věří v cosi, ale již ono cosi není středobodem jejich bytí, avšak stále je k životu potřebují. Klíma uvádí, že jakási potřeba víry je zakotvena v lidských genech (Klíma, 2001, str. 9-17).

Můžeme si povšimnout analogie v pojetí času a prostoru u Baumana a Klímy, (Bauman, 2002, str. 20-23) avšak zobrazení této koncepce v podání druhém se nese v duchu víry, kdežto přístup Baumanův je na základě odpoutání času a prostoru na životní zkušenosti. V moderní době začal být čas závislý na technologii a postupně se stával nástrojem moci. Tedy čas byl stranou ofenzivní, kdežto prostor stranou defenzivní, protože byl překážkou nezlomného rozvoje doby.

Doba minulých let se vyznačovala mocí a rozhodovacími procesy o dění států a národů v určité zeměpisné oblasti ze strany papeže nebo císaře, avšak lidé jako Bill Gates či masmediální velkopodnikatel Turner mění životní způsob v planetárním rozsahu. Tradiční škála hodnot, jakými jsou poctivost, slušnost, skromnost dnes velmi rychle upadá a nahrazují je hodnoty úspěchu, blahobytu, nepoctivosti, neslušnosti aj. (Klíma, 2001, str. 62). Upadající vyšší hodnoty, měnící se na velice nízké a sobecké, mají největší vliv na budoucí výchovu nové generace. To nejzákladnější, co dítě potřebuje, je pocit jistoty a bezpečí, což se v dnešní době hledá velmi špatně, náhražkou za tyto základní potřeby se stává materiální hodnota, následně jedinec hledá jistoty a

bezpečí v jiném světě, tedy virtuálním či v umělé realitě způsobené drogovým omámením (Klíma, 2001, str. 65). Jak již bylo řečeno, současná moderní doba zasahuje do všech oblastí existence jedince. Do procesu konzumního života se člověk dostává od samého zrodu na tento svět.

## 5 Tekutý dohled

Již v předchozí kapitole jsme se zčásti věnovali dohledu, a to v podobě Benthamova Panoptikonu, tedy můžeme navázat dílem Tekutý dohled. „Nováčkům v oblasti vědeckého výzkumu dohledu připadá myšlenka panoptika jako brilantní idea.“ (Bauman, 2013, str. 58). Na straně druhé jsou tací, kteří se věnují výzkumu dohledu značně delší dobu a o panoptiku nechtějí nic slyšet, spíše v nich vyvolává jisté „znechucení“. Foucault dokládá: „V některých podstatných ohledech je Panoptikon skutečným zrcadlem modernity.“ (Bauman, 2013, str. 59).

Uvedme jistou metaforu Panoptikonu v důsledku podřízených jedinců, kteří si svůj vlastní nosí na bedrech. Jak uvádí Bauman (Bauman, 2002, str. 20-23), jedná se o zaměstnance a jiné podřízené, kteří se musejí velice snažit a udržovat svá těla a duševní stabilitu v takovém stavu, aby se nestalo, že díky zahálení přijdou o svá místa v zaměstnání a nadřízený si zvolí jiné. To znamená takové, co se o sebe dokázali lépe postarat a dohlížet sami na svá těla a svou duši.

Podobenství Panoptikonu lze najít i dnes, a to zejména v okrajových částech měst, kde se pohybují převážně chudí. Nejedná se ale o faktickou manifestaci panoptika. V dnešní době se jedná o ztvárnění např. „státní a korporátní instituce“, které používají jako prototyp dohledu informatiku a biometriku, a to zejména na sledování příhraničního pohybu jednotlivců.

Jistá verze Panoptikonu je tzv. Banoptikon. Vyznačuje se třemi základními rysy: svou výjimečnou mocí v rámci liberálních společností, dále svou možností vylučování určitých skupin lidí, díky jejich možnému budoucímu jednání a zatřetí vedení k „normalizaci“ nevyločených skupin (Bauman, 2013, str. 65).

Dle Baumana (Bauman, 2013, str. 66-78) je ukázkou Banoptikonu např. kamerový systém v obchodních centrech a před nimi. Jistí strážci této verze se stávají hlídači u vstupu a v prostorách center, jimi jsou návštěvníci kontrolováni a sledováni.

Nicméně neobjevuje se jen v tomto případě, ale také v případech utečenců – exulantů, jedinců hledajících azyl, kteří jsou pod lupou „Velkého Bratra“.

Uvedme další příklad dohledu, tentokrát tzv. Mathiesenův Synoptikon, který je dle Baumana jistým dohledem bez dozorců. Mohli bychom uvést příklad, který se nachází mezi Banoptikonem a Synoptikonem a tj. „inženýři“ zpracovávající databázi Googlu či Facebooku. Nejedná se o dozorce jako v případě Panoptikonu, ale spíše o „stopaře, slídiče“, jak uvádí Bauman.

V soudobé společnosti se jistě dají nalézt alternativy dřívějšího Panoptikonu, ale ve značné zmodernizované formě, jako je to všude kolem nás. Nedá moc úsilí zamyslet se nad dohledem, který se jeví ve společnosti nás všech. Nemusíme chodit daleko, např. zmíněná Baumanova nákupní centra nebo veřejná prostranství střežená kamerovým systémem, zaměstnání, kde jsou podřízení hlídání a kontrolování a především internetové databáze a s nimi spojené sociální sítě. Značné, i když alternativní součásti, částech původního Panoptikonu přetrvávají dodnes a nevytratí se ani v budoucnu. Tzv. „oko Velkého Bratra“ je všudypřítomné a nezničitelné. Ve svých alternativních podobách zůstane ve společnosti nadále. V důsledku to pro občany, zaměstnance – podřízené, spotřebitele znamená neustálou „hlídku za zády“ a pro někoho pocity nesvobody, úzkosti, strachu a stresu. Ve finále není tento dohled až tak vnímán, protože za dobu, co se jedinci setkávají s těmito možnostmi dozoru, se stihli velmi dobře aklimatizovat až ztotožnit s nastoleným řádem všudypřítomného dohledu.

Vývoj dohledu je logicky spojován s rostoucím rozvojem technologie. Dohled se v dnešní době zdůvodňuje požadavkem a potřebou zajistit bezpečí. To jistě není žádná novinka, dělo se tak i v dobách minulých, kdy se bdělo nad městy v důsledku ochrany a kontroly před nepřáteli. Dnes se na zajištění bezpečí pro každého z nás díváme velmi nedůvěřivě, totiž dnešní opatření zajišťující bezpečí mnohdy vykazují spíše nebezpečí právě pro ty, kteří mají být nebo se alespoň cítit v bezpečí. Tekutá moderní doba by nám měla zaručit život oproštěný od věčného strachu a úzkosti. Děje se tak právě opačně, modernita znamená celoživotní boj s obavami. Strach nastává ve chvíli, kdy jsou až přemnožená veškerá bezpečnostní opatření. Na druhou stranu není divu, že naše společnost vyžaduje takováto opatření před nebezpečím. Události, které se staly za posledních několik desetiletí, samy přinutí k určitým opatřením. Jako příklad uvedme 11. září 2001. Zvykli jsme si na všudypřítomný dohled z jasného a prostého důvodu – jen ten nám paradoxně dává pocit bezpečí, ale zároveň plodí další obavy.

Strach totiž plodí jen další strach a to znamená, že přehnaná péče o své vlastní bezpečí nás dovádí až k závislosti na těchto opatřeních. Výsledkem je nepřetržitá úzkost, obavy, napětí, obsese (Bauman, 2013, str. 11-20).

Jedním z faktorů lidských obav a nekonečného strachu jsou společensky nastavené stereotypy. Máme zažitě nějaké zvyklosti, kterých se jen těžko zřekneme, a v mnoha případech jsou pro nás rozhodujícími. Společenská xenofobie většinou pochází z nějaké zlé a nepříjemné zkušenosti s čímkoliv a kýmkoliv cizím. V podstatě události, které se děly a dějí, zapříčiňují následný strach např. z kohokoliv, kdo je podobný jedincům z Blízkého Východu. Okolnosti, jako jsou terorismus, násilí a jiné podobné nežádoucí jevy, by měly být v první řadě vyloučeny, nebo alespoň být pod kontrolou. Po těchto opatřeních by jistě strach a věčná úzkost nezmizely, ale budoucí generace by nemusely být tak skeptické a nedůvěřivé např. vůči menšinám nebo lidem z již zmiňovaného Blízkého Východu.

Touha po klidu a přirozeném prostředí jsou faktory zakládající řád, říká Bauman (Bauman, 2013, str. 11-14). To znamená, že nepřetržitá touha po těchto faktorech vede ke stále větším zabezpečovacím procesům, díky kterým se lidé cítí lépe. Jinými slovy by se dalo říci, že vše uvedené vytváří potřebný řád, který jedinec potřebuje ke svému naplnění klidu. K tomu nám dopomáhají zmiňované nové technologie, které jsou dnes považovány za jistou záruku bezpečí.

Uveďme další typ tekutého dohledu, kterým je dohled na masové úrovni. Jedná se o databázové marketingy, jako jsou Amazon, Facebook, Google. Jde o další způsob dohledu používající internetové praktiky. Při každém internetovém přihlášení za sebou necháváme spoustu stop elektronických znaků. Jedná se o management, který shromažďuje naše osobní data pro jejich udržování a klasifikování. Všechny databáze uchovávají a filtrují naše postupné kroky na jednotlivých serverech, zapamatovávají si je a při našem dalším hledání čehosi použijí dřívější nejpoužívanější postupy, pojmy, cíle. Toto můžeme jednoduše charakterizovat „dohledem ve spotřebitelské sféře“.

„Identifikace segmentů trhu, které jsou připraveny k použití, postup, který nevyžaduje předchozí výdaje, ale slibuje okamžité výsledky - toť oblast jako stvořená k nasazení technologie dohledu.“ (Bauman, 2013, str. 121). Lidé se díky těmto procesům sami podílejí na vlastním dohledu. Chtějí být viděni a dobrovolně uvádějí své osobní údaje. Dostává se nám tak do rukou možnost ukazovat své vlastní pozemské bytí



např. na stránkách Facebooku. Za tímto zveřejněním sebe sama stojí stále intenzivnější touhy a potřeby být viděni, nebýt sami a opuštěni. Dle Garryho Marxe jsou technologické změny natolik rychlé a mají tak zásadní dopady, že je naléhavé volat po starých formách regulace. Jedná se o regulaci šíření dohledu (Bauman, 2013, str. 115-121).

## **5.1 Dohled a sociální síť**

Dostali jsme se v rozpravě o tekutém dohledu k sociálním sítím jakožto jednomu z mnoha dnešních způsobů kontroly. Nyní si tuto problematiku přiblížíme.

V soudobé společnosti si již většina z nás nedokáže představit svůj život bez webových stránek. Pokud nás cokoliv zajímá, něčemu nerozumíme, toužíme vědět nebo se jen chceme porozhlédnout po virtuálním světě, kontaktovat své blízké, pak spustíme webové stránky, které nám naleznou převážně vždy jasné, ale někdy i matoucí a sporné odpovědi a potřebné služby. Doba, ve které se nacházíme, není již výhradně charakteristická potřebou vlastnit nejrůznější odborné knihy, slovníky či encyklopedie. Postačí, když jedinec vlastní mobilní telefon s rychlým připojením na internet, tablet, notebook nebo ještě stále stolní počítač. Stačí pouze pár kliknutí a ocitneme se ve světě mnoha a mnoha databází, které shromažďují informace o našich jednotlivých krocích a jsou nám nápomocné při dalším vyhledávání. Zejména sociální síť nahradily dosavadní komunikaci telefonem, SMS zprávami.

Virtuální společnost roste rychleji než společnost lidská. Měření provedené výzkumným institutem NEC v Princetonu roku 1998 ukázalo, že web obsahoval prakticky miliardu dokumentů, načez program na vytvoření propojení počítačů navzájem a sdílení informací vznikl roku 1980 zásluhou Tima Berners-Leeho, z tohoto nápadu vzešel world wide web. Díky tomuto číslu vyplývá, že pokud chce být nějaká webová stránka vidět, musí na ni odkazovat spousta dalších a dalších zdrojů. Také to znamená, že ve skutečnosti kyberprostor není (do jisté míry) zcela demokratický a rovnostářský zejména proto, že pokud se rozhodneme umístit cokoliv na své webové stránky, jaká je pravděpodobnost viditelnosti a objevení? Centrem těchto stránek jsou weby jako např. Amazon, Google aj. Jelikož jsou velmi populární a žádané, odkazování právě na ně je nespočetné a proto jsou zcela a jasně viditelné a jednoduše vyhledatelné, v porovnání s nimi je zbytek webu neznatelný. Tedy vyplývá, že oblíbenost a popularnost jistých stránek vládne internetem (Barabási, 2005, str. 16-67).

Pokud toužíme v soudobé společnosti něco znamenat, musíme být vidět. Jedním z hlavních cílů sociálních sítí je výměna osobních údajů. Jedinci jsou nadšeni, když mohou sdílet své osobní informace či fotografie, znamená to jistou socializaci přes internetové databáze. Takovéto stětávání s virtuálním světem již není pouhou volbou pro jedince, ale spíše nutností, tvrdí Bauman (Bauman, 2007, str. 1-4). Způsoby a faktory společnosti nás donutí používat zmiňované databáze.

Nutností z hlediska toho, že pokud nebudeme moci být online z jakýchkoliv důvodů, ať již je tomu tak zásluhou momentální nemožnosti připojení či možným výpadkem sítí, nastane chvíle, kdy se jednotlivci 21. století ocitnou v naprosté úzkosti, panice. Budou zažívat pocity frustrace z neschopnosti připojení a nezjištění nejnovějších informací ze světa či domova, z neschopnosti napsat nejčerstvější subjektivní pocity a statusy na sociálních sítích, nesdílení posledních vzniklých fotografií, tzv. selfie. Tento moment se stává momentem navozené netrpělivosti a nervozity z čekání na brzké a opětovné připojení.

Sociální sítě nás zcela pohltily. Při zamyšlení nad otázkou, zdali by si jedinec dokázal představit život bez všech těchto soudobých „vynálezů“, odpověď by byla v mnoha případech negativní. Pro mnoho z nás znamenají součást života, aniž bychom si plně uvědomovali tuto skutečnost a hlavně následky používání. Každodenní připojení znamená již jakousi rutinu, obvyklost. Často se tak děje z nezamýšlených a necílených kroků, např. pokud se jedinec nachází v situaci, kdy čeká na vlakové či autobusové spojení nebo při převozu z bodu A do bodu B, vyčkává na blízkou osobu, nedaří se po večerech dosáhnout spánku a při dalších fádních situacích. Pak se bezmyšlenkovitě uchýlí k připojení a prohlížení internetu, což slouží k vyplnění volného času a zkrácení nekonečných a prázdných chvil. Ovšem existuje i spousta jednotlivců, kteří striktně odmítají tento způsob života a nepodílejí se na fenoménu, jako je např. Facebook, Twitter, Instagram aj. V těchto případech je možné nalézt jasné výhody, např. nesetrvání v úzkosti, když na moment dojde k výpadku elektrického proudu, nerozvrácení vztahů díky zjištěným zavádějícím informacím, vyhnutí se kyberšikaně, využití volného času užitečněji například přečtením knihy, setkáním s přáteli v reálném světě, návštěvou rodiny, sepsáním vlastních moudrostí, sportováním a v neposlední řadě vyhnutí se neustálému a všudypřítomnému dohledu ze strany nejrůznějších databází. Nezúčastnění se virtuálního života znamená nesdílení svého osobního života a zachovávání vlastní identity.

Na druhou stranu lze ve virtuálním světě nalézt i značné klady. Díky výše zmíněným doménám mohou být v kontaktu lidé z různých koutů světa, zjišťovat informace potřebné pro svou práci nebo práci naleznout, vyhledat dávné přátele. Existuje i jakýsi střed mezi těmito póly a to jsou lidé, kteří mají založené účty na nejrůznějších sociálních sítích, ale nejsou jimi zcela pohlceni a jejich návštěva je velmi vzácná.

Výsledkem soužití se sociálními sítěmi je jasný a nekompromisní Baumanův tekutý dohled v soudobé moderní společnosti. Proč tekutý dohled – jak již bylo vysvětleno, Baumanova koncepce tekutosti tkví v nestálosti a proměnlivosti jevů, což se vztahuje i na zmiňovaný dohled, jelikož se nachází všude okolo nás a nikdy zcela nemůžeme předpokládat, pod jakým dozorem se zrovna nalézáme. Jeho přelétavost je očividná. Co se týče dohledu pomocí sociálních sítí, sami se podílíme. Již samotným založením profilu na určitých stránkách musíme předpokládat, že budeme v neustálém monitoringu. Naše dílčí kroky budou zaznamenávány, naše soukromí odhaleno.

Dalším otevřením se veřejnosti je sdílení osobních pocitů a fotografií, ať již z výletů, dovolených, večírků nebo jen z domova. Nespočet „přátel“ vidí a sleduje jednotlivé osobní profily, a pokud si jedinci sami nezažijí příkaz ke zveřejnění informací a dalších osobních záležitostí pouze pro přímé „přátele“, uvidí je další a další účastníci sociálních sítí. Tímto jsme dnes a denně „naservírováni“ široké veřejnosti, ale zamýšleně a nenuceně. Naše jednání spočívá již v dané samozřejmosti a zvyklosti z těchto počinů. Spousta jedinců si není zcela vědoma neustálého dohledu nad nimi samotnými. Ale vše zmíněné je v zásadě v naší kompetenci a režii. Není psaná povinnost účastnit se na tomto domnělém světě. Co však bude znamenat vyhnutí se tomuto pomyslnému jevu? V určitém případě naprostý klid a vyrovnanost od součásti mnoha jedinců, v jiném případě jakési vyčlenění z alternativní socializace moderní doby.

## **5.2 Facebook pohledem Z. Baumana**

Z. Bauman se v některých vlastních dílech vyjadřuje i k problematice Facebooku. Uvádí: „Facebook se stal hlavní sociální sítí poté, co v dubnu roku 2008 překonal svého hlavního konkurenta, MySpace. V květnu 2010 Facebook přilákal 130 milionů unikátních návštěvníků, to je nárůst 8,6 milionu lidí. V celosvětovém objemu

přenesených dat se tato stránka od září 2006 do září 2007 posunula z 60. na 7. místo mezi všemi webovými stránkami a v současné době je druhá“ (Bauman, 2015, str. 170).

Bauman také uvádí, že 25. 2. 2011 se hodnota Facebooku vyšplhala na neskutečných 50 miliard dolarů. Též uvádí, že nejméně polovina aktivních uživatelů jej navštěvuje každý den. Co se stalo tím hlavním lákadlem pro neuvěřitelný počet uživatelů? Oficiální popis výhod zní: Uživatelé si mohou vytvářet profil s fotografiemi, přehledem osobních zájmů, kontaktními a dalšími osobními informacemi. Uživatelé mohou komunikovat s přáteli i dalšími uživateli prostřednictvím soukromých či veřejných vzkazů a chatu. Také se mohou připojovat k zájmovým skupinám a „fanouškovským stránkám“ a sami je vytvářet. Některé z nich jsou spravovány firmami a využívány k reklamním účelům.

Dle Baumana skutečným důvodem pro takové množství návštěv této sociální sítě byla vyhlídka dvou faktů. První znamenala jistou osamělost pro budoucí uživatele, druhá značila opovržení a odstrčení některých jedinců stranou, nedokázali se začlenit pomocí jiných prostředků, a tak se tímto prostředkem stal díky M. Zuckerbergovi Facebook, který jim přinesl jakousi spásu. Josh Rose položil svým facebookovým přátelům velmi výstižnou otázku týkající se přiblížení či vzdálení se lidem pomocí sociální sítě. Hlavní ideu odpovědí na tuto otázku sumarizoval ve své odpovědi přítel Jason: „Blíž k lidem, od kterých jsem daleko.“ Dále dodal: „Ale možná dál od lidí, ke kterým nemám dost blízko, teď jsem popletl sám sebe.“ Vyplývá tedy, že díky sociálním sítím k sobě máme o něco blíže, ale současně nás od sebe odhánějí.

Hovoříme zde o „blízkosti“, které jsme se zbavili a o „blízkosti“, kterou jsme získali. Dasažená „blízkost“ je značně rychlejší, bez úsilí a rizik. Avšak znamená potlačení touhy po plnohodnotné společnosti. Takto jsme získali síť, ale ne „komunitu“. Setrvávat v komunitě je mnohem bezpečnější a jistější. Můžeme se na ni spolehnout, je nám přítelem, střeží nás a v nouzi bude s námi, kdežto síť slouží k zábavě, odreagování. Tedy komunita by se dala vyjádřit slovem bezpečí, sociální síť slovem svoboda. Potřebujeme oboje, ale docílit toho není jednoduché. Vždy, když budeme mít více jednoho, znamená to úbytek druhého a naopak (Bauman, 2015, str. 171-174).

Jednuše řečeno, jádrem sociálních sítí je výměna osobních informací, odhalování soukromých podrobností ze svého života, uvádění precizních informací a sdílení fotografií. Tento svět sociálních sítí lze nazvat „zповědní společností“, která ničí

hranice, díky nimž se kdysi oddělovala sféra soukromého a veřejného. Dnešní odhalování dříve soukromého je nepopíratelné. Ale přesto existuje část populace, která si své vnitřní a intimní já střeží a nepodléhá jejímu zveřejnění, avšak tímto se dostává do situace znamenající odsunutí, odmítání, neinformovanost, nezačlenění (Bauman, 2015, str. 176-177). I přes tuto část populace, která existuje mimo svět sociálních sítí, se dá říci, že „tělesná, sociální a duševní nahota jsou již běžnou věcí“ (Enriquez, in Bauman, 2015, str. 177).

### **5.3 Umělý svět v očích I. Klímy**

„Stínový život ochuzuje člověka o to nejpodstatnější: o styk s lidmi, s živou přírodou, nicméně mu připadá pestřejší, zajímavější a hlavně spolehlivější. V něm už nehrozí žádná nebezpečí, která ho ohrožují ve světě skutečném.“ (Klíma, 2001, str. 29). I. Klíma se také vyjádřil k problematice virtuálního světa a výstižně vyslovil, že lidé od nepaměti směřovali k nahrazení vztahu k druhým vztahem k věcem, neboť je méně rizikový. V soudobé společnosti se člověk spíše obejde bez svého přítele než bez automobilu, mobilního telefonu, počítače. Život ve stinném, umělém a virtuálním světě nabízí možnost větší realizace jedince. Zápornou stránkou tohoto světa je nerozpoznání reálného a fiktivního života. Jako pozitiva virtuálního světa Klíma uvádí (Klíma, 2001, str. 29-32) nalézání nových informací, kontakt s lidmi na opačném konci světa, pestrost, jenž virtuální svět nabízí jedincům, kteří ji v reálném životě postrádají, avšak znamená také únik z místa, ve kterém se opravdu žije, miluje a umírá. Umělý život se jeví oproštěn od nejistot a nebezpečí reálného světa, ale nikdy se nestane světem skutečným.

## **6 Tekuté časy**

Dalším rozebíraným dílem v pořadí je kniha Tekuté časy. Tekutost se tedy netýká jen samotné modernity, dohledu, ale i obecného času, zásadního jevu, který uskutečňuje nové situace ve smyslu individuálního lidského života. „Pevná“ fáze modernity se přeměnila ve fázi „tekutou“, sociální formy tj. vzorce chování, omezující struktury pro individuální volbu, dohlížející instituce nejsou schopné udržet stejný tvar po delší časové období, jelikož se rozpadají rychleji, než stačí vstoupit v platnost. Jejich životnost je natolik krátká, že se nedokáží zpevnit a ustálit, a proto nemohou sloužit jako prototyp lidského chování (Bauman, 2008, str. 9-10).

Slovo spravedlnost je v dnešní globalizované době pojmem neurčitým a těžko pochopitelným, protože jistě bude znamenat něco jiného v zemích chudoby a hladu a něco jiného v zemích blahobytu (Bauman, 2008, str. 10). „Z poloviny světového obchodu a více než poloviny globálních investic profituje pouhých dvaadvacet států, které obývá jen čtrnáct procent světové populace, zatímco devětačtyřicet nejchudších zemí obývaných jedenácti procenty světové populace si mezi sebou dělí pouhých půl procenta globálního produktu – tedy zhruba tolik, kolik by činil úhrn příjmů tří nejbohatších lidí planety.“ (Attali, in Bauman, 2008, str. 16).

Zmíněná globalizace má za následek jisté materiální a myšlenkové otevření společností, které evokuje určitou křivdu, nedostatek, nespravedlnost, pocit, že se děje něco špatného. Dnes je „otevřenost“ spojována s všemohoucím osudem, s vedlejšími účinky „negativní globalizace“, které jen zřídka bývají pozitivní. Na negativně globalizované zemi bude defacto nereálné docílit bezpečí, tudíž nebude možné zaručit spravedlnost, která je základnou pro trvalý mír. „Zatímco elita se někde na špici světa žene za svými vysněnými cíli, chudí zůstávají lapeni ve spirále zločinu a chaosu.“ (Royová, in Bauman, 2008, str. 17).

## **6.1 Globalizace a nižší vrstvy**

Při myšlence globalizace nás napadá teorie vládců a ovládaných, určování norem, dodržování jistých pravidel. Lidé se dnes nemohou rozmyslet, zda opustí současnou práci, protože v ní nejsou zcela spokojeni, nemohou vlastnit myšlenku, že jsou nenahraditelní a nemohou mít skrytou radost z toho, že dají výpověď a zaměstnavatel bude bezbranný. To již neplatí. Dnes je nastoleno pravidlo: „Nelíbí se vám tato práce? Nevadí, bude jistě atraktivnější pro spoustu dalších!“ V tento moment nastává onen problém globalizované společnosti, totiž lidé v ní nemají svou současnost pevně ve své kompetenci (Bauman, 2004, str. 47-52). Tkví to v lidské imobilitě, udržování se v týchž poměrech, pracovních místech, a to díky nevlastnění potřebných zdrojů. Hlavním bodem pro vstup mezi globalizovanou elitu je odvaha působit ve zmatku, nepořádku, ovládat schopnost pohybovat se mezi spoustou možností a variant, nežli setrvat v jednom jediném místě, zaměstnání. Pokud se toto nepodaří, lidská existence níže postavených jedinců bude znamenat větší nejistotu, proměnlivost, strach (Sennett, in Bauman, 2004, str. 51).

### **6.1.1 Pojem demokracie v moci globalizované**

S výše uvedeným tématem úzce souvisí pojem demokracie, jež dle Zygmunta Baumana znamená: „výkon neustálého překladu mezi veřejným a soukromým“ (Bauman, 2004, str. 234). To znamená, že soukromé záležitosti se dostávají do záležitostí veřejných a všeobecné blaho se stává soukromým projektem a úkolem. V takovémto pojednání o demokracii se objeví dvě varování. Zaprvé nesmělost veřejných sil určit, co je vlastně správné a dobré a zavést to v platnost. Zadruhé neschopnost překladu mezi veřejnými tématy a soukromými záležitostmi. S tím úzce souvisí politika, která se více a více vzdaluje a odděluje od moci. Politika stále zůstává, kdežto moc čím dál více putuje. Politika je stále lokální, ale moc globální. Politika se minimalizovala a ze státu se stává půda pro mocné „nomády“. V tomto případě nezbyvá nic jiného, než brát věci tak, jak se naskytnou a konfrontovat se s nimi, jak nejlépe umíme. Překládání soukromých problémů do veřejné sféry jen napomáhá globálním silám. Znamená to tedy nastolení násilí tekoucích globalizovaných sil proti národnímu státu (Bauman, 2004, str. 234-239).

Neodmyslitelně k této situaci patří strach ne z nebezpečí, ale strach z toho, k čemu může vést. Bauman uvádí (Bauman, 2008, str. 18-22), že žití ve strachu znamená žití ve stresu, v obavách a chaosu. To vše způsobuje obranné chování, které jako takové přivádí strach do každodenního života jedinců. Tímto se potvrzuje a dává najevo, že se strach stává součástí života. Čerpá z vlastních „lidských“ zdrojů. Při myšlenkách, jako jsou tyto, se naskytá teorie připodobňování k osudu jakožto zástupci lidské nevědomosti a bezmocnosti. Na strachu se dá velmi snadno vydělávat a také se tak děje, a to převážně v politických kampaních. Osobní bezpečí se stalo hlavním prodejním „zbožím“, za které jsou lidé ochotni utratit veškeré své ušetřené jmění.

### **6.2 Utopie jakožto součást života v nejistotě**

Do procesu zkoumání „tekutých časů“ aneb života v nejistotě patří i zamyšlení se nad tzv. utopií, která neodmyslitelně patří do života jedince. Dle Baumana (Bauman, 2008, str. 91-94) se každý jednotlivec setkal s určitými událostmi, které nepředvídal, nečekal, nechtěl čekat. Události, které ovlivnily jeho budoucí život, myšlení, způsob jednání. Zvraty, jež přišly z nenadání a byly nečekané proto, že z „jasného nebe nezaprší“. Odpovědí na tyto ojedinělosti v životě jedince je sen o bezpečném, klidném a láskyplném světě. Tomuto snu o mírumilovné zemi se říká utopie.

Díky snům v lepší budoucnost se alespoň naše mysl ocitá v bezpečném prostředí plném nadějí, lásky, jakési útěchy a důvěry. Je to určitý úkryt před reálnou podobou dnešního nestálého světa. Právě to se stává hlavním záchytným bodem pro uvažování a osvobození jedinců (alespoň na moment) od veškerého všudypřítomného a chaotického dění. Tyto sny by se neměly vytrácet, alespoň ne touto rychlostí, jaká dnes převládá. Bez utopie bude svět ještě více stresující, lidé více deprimovaní a blaho všech minimální.

Odkud pochází kořeny utopie? Nastala chvíle, kdy si člověk musel říci, že se světem není něco v pořádku a kdy začal věřit, že sám jedinec se dokáže uchopit role „zachránce“ a pokusí se napravit, co jest.

Bauman (Bauman, 2008, str. 94-97) přirovnává před moderní vztah člověka ke světu jako k hajnému, jehož hlavním úkolem je chránit svěřené území proti lidskému zásahu. Postoj modernity připodobňuje k zahradníkovi, tj. že by ve světě neexistoval řád, pokud by se o něho on sám nezasloužil. Nyní ale přechází pozice zahradníka v pozici „lovce“ a jediným jeho záměrem je ukořistit. To znamená, že konec utopie je v podstatě blíž, než se zdá. Pokud by se v dnešní době naskytl teorie jisté utopie, není již tak jasné, kdo by ji vzal vážně a kdo by jí věřil. Pokud by se ale našel jedinec či jedinci, kteří by věřili v lepší svět a pokusili se ho přetvořit, není zcela jasné, kdo by vlastnil potřebné prostředky a dostatečnou sílu, aby učinil, co je třeba učinit. Dříve těmito kompetencemi oplývala svrchovaná autorita národních států, ale ne dnes. „Národy ztratily vliv na běh událostí a zanechaly globalizačním silám veškeré prostředky k účelovému řízení světa.“ (Attali, in Bauman, 2008, str. 97).

### **6.2.1 Utopie v podobě individualizace**

Pokud budeme dnes zjišťovat, co vlastně znamená slovo utopie, nalezneme překvapivé číslo výsledků hledání. V podrobnějším průzkumu zjistíme, že výsledky odkazují na individualizaci ve všem, co se nalézá. Individuální služby, individuální uspokojení, individuální úprk před individuální nespokojeností.

V kontextu individualizace se dá hovořit o neustále hledaném cíli, kterým byla právě utopie a ke kterému měl vést pokrok. Dříve se při myšlence pokroku naskýtal představa společné inovace stavu věcí a nyní myšlenka evokuje spíše boj o individuální přežití. Nyní se nemůže hovořit o obrazech budoucnosti pokroku vpřed, nýbrž o snaze zachování a držení kroku s ostatními. Ve výsledku toto tvrzení znamená, že je třeba se



udržet stále na nejvyšší vlně, jednoduše změnit se tak často, jak se jen dokáže. Zejména právě tohle je hlavním zkoumáním Baumanovy „tekutosti“, především neživotnost, rychlá obměna, nestálost prostředků v naší dnešní ekonomice spotřeby. Nezbývá nic jiného než se smířit s teorií, že se svět pravděpodobně nezmění k lepšímu. (Bauman, 2008, str. 97-99)

## 7 Tekutá láska

Baumanova „tekutost“ se dostává i do oblasti lásky, kde má velmi podstatný a zřetelný význam a své odůvodnění. V této knize láska obsahuje odlišný status než jiné jednorázové události. Mnoho z nás by zajisté dokázalo vyjmenovat spoustu příležitostí, kdy jsme se zamilovali a zamilovaní byli. Je obecně známo, že roste počet lidí, kteří označují slovem láska nejednu životní zkušenost a kteří se domnívají, že jejich poslední prožívaná láska nebude poslední. Naopak očekávají, že takových zkušeností prožijí více. Romantická definice lásky: „dokud nás smrt nerozdělí“ zaručeně již není v módě. Lidé si oproti usilování o vyšší standardy lásky tyto standardy snížili. Dnes můžeme hovořit o lásce, o milování i v kontextu vztahu na jednu noc. Po těchto dnešních zkušenostech s láskou se můžeme domnívat, že je to jakýsi um, kterému je třeba se učit. S prožitím dalšího vztahu očekáváme naplňující zkušenost, která nám pomůže ve zdokonalování dovednosti milovat.

Na základě sérií milostných zápletek je jednoduché se domnívat, že láska se podobá vzrušujícím ale krátkodobým, šokujícím epizodám, jejichž trvání může být „láskyplné“, sic nedlouhodobé. Může se zde hovořit o jistých experimentech s láskou, ale kdyby oproti těmto experimentům bylo cílem hledání skutečného milování, zamezilo by se takto lehkomyšlnému nakládání s láskou (Bauman, 2003, str. 18-19).

Hledání skutečného „milování“ není dnes zcela jednoduché, pokud toto skutečné hledá jeden, nemusí jej hledat druhý. Nastává tedy situace, kdy dotyčný, co hledá skutečné milování, je vystaven jisté aférce, zápletce, kterou ale nehledal a nastává tímto rozpor mezi tím, co chtěl a tím, co se mu nabízí. Tento koloběh se stal nedílnou součástí lidského každodenního života, jakýmsi stereotypem v podobě dilematu mezi momentální nabízenou situací a hledáním čehosi vážného a skutečného.

V dnešní hektické a chaotické době, ve které člověk hledá okamžité uspokojení, nejlépe bez většího úsilí, ve které hledá jednoduché ve složitém a kde si nejlépe sám vše

přizpůsobí pro osobní blaho, očekáváme i tento přístup v příslibu lásky. Ovšem „Tam, kde není pokora a odvaha, není ani láska. Pokory i odvahy je v obrovském a neustále doplňovaném množství třeba pokaždé, když vstoupíme na neprobádanou a nezmapovanou půdu.“ (Bauman, 2003, str. 21).

Na druhém pólu nalezneme pojem touha, která v jistých případech znamená přání konzumovat. Touha nás ovládá, nutí nás jednat tak, jak bychom nikdy nejednali. Po naplnění přechází stav do destrukce, práce je dokončena. Láska je nutkáním chránit, obstarat přístřeší, laskat, rozmazlovat, hýčkat, žárlivě střežit, obehnat plotem, věznit. Jestliže touha konzumuje, láska vlastní. Láska si díky své ochranné a starostlivé síti svůj objekt zotročí.

Touha a láska znamenají buď – anebo. V tekuté společnosti jsou dlouhodobé závazky pro budoucnost jakýmsi tabu. Tyto závazky jsou beznadějně a nenáviděné. Touha v nás roste, zraje, je netrpělivá než dosáhne svého vrcholu a dostane, oč žádala. Když opomeneme tyto komponenty touhy a zaměříme se na opravdový a dlouhotrvající cíl, touha bude v tomto případě hýčkána, ošetřována a její chvilkové uspokojení se odloží (Bauman, 2003, str. 22-25).

Vztah je investice jako každá jiná: vkládáme do něho peníze, čas a doufáme, že děláme správně a že to, čeho jsme se zřekli, se nám v pravý čas vrátí samozřejmě se ziskem. Ziskem ve vztahu je pocit bezpečí, tj. podání pomocné ruky ve chvíli, kdy ji nejvíce potřebujeme. Je to podpora ve chvílích stresu, zármutku, beznaděje a úzkosti. Znamená to útěchu v době neúspěchu, pochvalu ve chvíli úspěchu. Dále pocit bezpečí obnáší přítomnost společníka, přítele v osamělosti, ale také ve smyslu uspokojení. Vztah jako každá jiná investice obsahuje věčnou nejistotu z budoucnosti. Nikdy si nebudeme zcela jisti, zdali jsme učinili správnou věc, zdali jsme ji učinili ve správný čas. Ve chvíli naplnění potřeby vztahu nastává paradoxní situace. Do vztahu vstupujeme s touhou, potřebou naplnění nejistoty z osamělosti, ale ve skutečnosti jsme ještě více nejistí. Pokud budeme na vztahy nahlížet jako na výhodnou a výnosnou investici, jako na záruku bezpečí a řešení problémů, prohrajeme ve finále všichni. „Osamělost plodí nejistotu – ale vztah ji plodí také. Můžeme se v něm cítit stejně nejistě, jako bychom byli sami, anebo ještě více.“ (4 str. 28).

Bauman (Bauman, 2003, str. 27) partnerský vztah připodobňuje k procesu s nákupem a výměnou určitého zboží, jako je mobilní telefon, auta aj. V případě, kdy

nás staré a „opotřebované“ zboží omrzí, vyměníme jej za jiné, nejlépe takové, které je nové a může nám nabídnout více, uspokojí lépe naše potřeby. Musí se ovšem počítat s tím, že i když zboží naplní své předpoklady, objeví se na trhu novější a funkčnější verze. Do budoucna se nepočítá s tím, že mobilní telefon vydrží navěky, za nějaký čas již nebude tak atraktivní a funkční, tudíž nastane čas pro jeho výměnu. V tomto případě se naskytne otázka, proč by měl být zrovna vztah výjimkou.

Připodobňování vztahů k určitému zboží na trhu je velice odvážné. Skutečně jde v dnešní době o takovýto „jednoduchý“ proces? Dnešní doba je charakteristická svou rychlostí, chaosem, povrchností, zhýčkaností, komfortem, ale i v tomto souhrnu hektické doby se naleznou případy, které nelze srovnávat s výměnou zboží na trhu. Nelze na vše pohlížet jedněmi brýlemi, i dnes se naskytne situace, kdy v jednom případě láska jako taková přetrvává i ve chvíli, kdy se „na trhu objeví novější a funkčnější model“. Je těžko uvěřitelné, že i dnes se vyskytují výjimky, které potvrzují toto pravidlo.

Pro srovnání výše uvedených názorů představme postoje k danému tématu G. Lipovetskeho, který uvádí: „Již v padesátých letech si nejbystřejší pozorovatelé všimli, že se oblast sexu podřizuje dynamice konzumenství.“ (Lipovetsky, 2007, str. 321).

Velmi těsné podobnosti s Baumanovou teorií, přirovnávající lásku či intimní vztahy ke zboží na trhu, můžeme najít i v odkazu Helmuta Schelskyho, který tuto situaci přirovnává ke spotřebnímu zboží v samoobsluze, také bez jistých závazků a pout (Schelsky, 1966, str. 315-232).

Pokud se vrátíme zpět k teorii Lipovetskeho (Lipovetsky, 2007, str. 315-320), povšimneme si jeho častého opakování užitku a slasti v intimní oblasti lidského bytí k hédonismu, tedy považování rozkoše a slasti za nejvyšší možné dobro. Dnešní společnost nás vede k vyzkoušení všeho, co je i není dostupné, nakládá na nás jisté nároky v oblasti partnerských vztahů. Jedná se o vyzkoušení vícero „zboží“ na trhu, ale s tím souvisí i požadované výkony a výsledky. Tímto se z partnerského vztahu a lásky stal jakýsi proces k nastavování a překonávání osobních hranic. Strach z neúspěchu a selhání se stává v tomto směru primárním. To vše nakonec vede k nedostatku lásky a neschopnosti jedinců navázat smysluplný a emocionální vztah založený na vzájemném poznávání a osobní přístupu.

Neznamená to však, že vyprchaly veškeré city nebo touhy po lásce a slovech „miluji tě“. Stále je to aktuální a všudypřítomné, ale očividně ne v takové míře, jakou bychom si představovali. Prožívané city a emoce v partnerském vztahu nelze dočista vyloučit díky zmiňovaným teoriím. Samozřejmě i dnes lidé touží po vztahu, kde láska hraje hlavní roli. Není zatracené, že každý touží po ideálu lásky a prožití svých skrytých tužeb o „princi na bílém koni“. Emoce a hluboké city se neztratily, jen se na ně začalo nahlížet pohledem spíše skeptickým. Dodnes platí a je dokázané, že většina dívek by neměla pohlavní styk s mužem, aniž by k němu nechovala jisté potřebné city. A také je dokázané, že po dokonání rozkoše si partneři vyznávají své láskyplné city a vznesou: „Miluji tě“ (Lipovetsky, 2007, str. 323-325). I když by se dalo polemizovat o přidružených, sekundárních okolnostech, jako je euforie, proud hormonů a jiných faktorech, které ovlivňují lidské uvažování.

Nicméně společnost dospěla do takové fáze, že určuje, zasahuje a udává jisté cíle, kterých je nutno dosáhnout pro individuální štěstí jednotlivce. Po nenaplnění požadovaných cílů, podmínek či ideálů, kterých hodlá nebo se pokouší dosáhnout každý jedinec, nastává subjektivní deprivace. K tomu, aby byl jedinec v dnešním společenství spokojený a vedl plnohodnotný život, je zapotřebí mnohem více úsilí a vynaložení více prostředků než v dobách minulých.

## **8 Hon za štěstím**

Uvedli jsme si nespočet příkladů soudobé společnosti, čím se vyznačuje, jak funguje, o co se opírá, jakých oblastí života se dotýká a jaké má důsledky. Moderní neboli tekutá společnost v duchu spěchu, nezadržitelné rychlosti, chaosu, netrpělivosti, blahobytu, nespokojenosti a hlavně v duchu nestálosti a pomíjivosti vede k nekončícímu honu za potenciálním štěstím.

„Zhruba polovina toho, co má zásadní význam pro lidské štěstí, nemá žádnou tržní hodnotu a nelze to koupit v obchodech. Bez ohledu na svou finanční a kreditní situaci si nikde nekoupíme lásku nebo přátelství, rodinnou pohodu, uspokojení plynoucí z péče o milovanou osobu a z pomoci bližnímu v nouzi.“ (Bauman, 2010, str. 14). V tekuté společnosti se pojem štěstí skrývá ve zcela jiných hodnotách než kdysi. Dříve štěstí tkvělo v lidské dovednosti, z překonání překážek, nepopsatelného pocitu z dobře vykonané práce, jednoduše z vlastní sebeúcty, která se postupem času začala vytrácet a s ní i navozené pocity štěstí v pravém slova smyslu. Dnes vystřídalas zasloužené pocity

štěstí jakési náhražky, které nabízí trh v podobě „udělej si sám“, což znamená např. hotová jídla, která se pouze naservírují. Avšak takovýto způsob života nepřinese zážitky jako např. společnými silami uvařená večeře. Jednoduše řečeno, naše tužby po štěstí, lásce a přátelství byly zkomercializovány. Pokud jedinec touží udělat dobrý skutek pro své blízké okolí, učiní tak pomocí drahých, hmotných či nehmotných darů a takové, které se za peníze koupit nedají, jsou zcela v opomnění. Tedy vyplývá, že pocity štěstí jsou zapříčiněné koupí statků a služeb v prostém obchodním domě.

Dle Baumana ono štěstí, pro zámožné a majetné jedince, se rovná jejich zbylým penězům, které mohou vynaložit na drahé oblečení, večeře v nejluxusnějších restauracích, masážní salony, drahé parfémy. Otázkou je proč? Pro bohaté jedince výběr nejlepšího zboží a služeb znamená postavení, kterého dosáhla jen hrstka vyvolených. Pocit výjimečnosti a zařazenosti do určité skupiny, do které se nedostane prostý člověk, je naplňuje a pohlcuje. Ovšem i to má svá negativa, lidé velmi movití nebudou mít stále dost, vždy budou potřebovat ještě více a jejich život bude ve stálé úzkosti a napětí, díky nepřetržitému shánění nejlepších aut, nejmodernějšího domu, nejdražšího obleku. Dosažené štěstí pro takovéto jedince znamená obstarání věcí, které si jiní dovolit nemohou (Bauman, 2010, str. 14-33).

Movití lidé si mohou dovolit víceméně vše, na co jen pomyslí. Jejich ustavičný hon za zdánlivým štěstím ovšem nikdy neskončí, jelikož budou požadovat stále více a více a nikdy nebudou mít dostatek. Štěstí v pravém slova smyslu se dávno vytratilo a nahradilo štěstím povrchním. V tom je zřejmý rozdíl oproti tradičnímu pojetí tohoto tak potřebného a vytouženého pocitu u lidí z prostších vrstev, kteří se neženou za nejnovějšími produkty na trhu, ale vystačí si s tím, co mají, co k životu opravdu potřebují. Zde se ještě stále nalézají pocity z dobře vykonané práce, z překonání nejrůznějších překážek, ale i z vlastního podílení se na přípravě pokrmů pro svou rodinu, z vlastnoruční výroby dárku pro milovanou osobu či z prostého pohledu na spokojenost a radost svých nejbližších. Právě tyto momenty znamejí tradiční štěstí a lidé z poněkud běžných poměrů ho nalézají a střeží. Jelikož se velmi zámožní lidé stále za něčím štvou a nemají času nazbyt, díky potřebě vlastnit a mít stále víc, je velmi malá pravděpodobnost, že opět objeví kdysi obvyklé štěstí.

## 8.1 Morální a adiaforní chování

S dosažením pocitů štěstí úzce souvisí pojem morálka. Z hlediska morálního štěstí se na jeho dosažení dá nahlížet dvěma směry. V prvním případě, pokud jedinec touží udělat někoho šťastným z důvodu subjektivního dosažení zadostiučinění a vlastního naplňujícího pocitu z vykonání dobrého skutku, by se jednalo o chování nemorální. Druhý případ spočívá v učinění někoho šťastným z důvodu potěšit milovanou osobu, bez jakýchkoliv postanních a osobních úmyslů (Bauman, 2010, str. 112-114). Dle Emmanuela Lévinase veškerá amorálnost začala s Kainovou otázkou: „Zdaliž jsem já strážným bratra svého?“ s tím, že chce „důkaz“, že bylo jeho povinností o bratra pečovat (Lévinas, in Bauman, 2010, str. 112).

Morální chování nastává, jak uvádí Bauman (Bauman, 2010, str. 114-116), v případě, že je nestranné, nenucené, spontánní. Tedy morální skutek neslouží k jakémukoliv osobnímu záměru. Neprovází ho předpoklad zisku, útěcha, zesílení ega či veřejné pochvaly. V morálce neplatí slovo „musíš“, jedná se o nezávislé činy, které chtějí jedinci vykonávat, aniž by byli nuceni nebo jednali pod nátlakem. Činí tak ve prospěch druhého, ne sebe. Převedením morálního jednání na dnešní tekutou dobu (společnost) zjistíme, že převládá chování amorální se záměry zisku, vlastního zájmu a naplnění subjektivních potřeb. Jedincům moderní doby velmi záleží na jejich vlastním svobodném prostoru a vyžadují stále větší. Mohou ho získat tak, že se zbaví ostatních nevíтанých jedinců, převážně takových, kteří potřebují péči a starost, tedy morální chování ze strany těch, co vlastně ani neznají význam tohoto jednání a naopak jejich činy vedou k úkonům zcela amorálním. Jednoduše bychom tento proces mohli nazvat slovem „adiaforizace“, zneutrálnění vůči jistému chování neboli chování amorální. Neobjevuje se však pouze dnes, nýbrž zde existovala i v „tuhé“ fázi moderní doby, konkrétně v byrokracii. Doslova se jednalo o vytlačení „odpovědnosti vůči“ za „odpovědnost za.“ V pojetí dnešním v „tekuté“ fázi by se dalo hovořit o záměně „odpovědnosti za druhé“ „odpovědností vůči sobě“, ale ne v podobě byrokracie, nýbrž spotřebitelského trhu.

Tedy co je štěstím pro jednoho, není štěstím pro druhého, jak uvádí G. Lipovetsky: „Hyperkonzumní společnost funguje ve jménu štěstí: výroba zboží, dodávka služeb, média, zábavní aktivity, vzdělání, urbanistika, to vše je chápáno a rozvíjeno za cílem co největšího lidského štěstí.“ (Lipovetsky, 2007, str. 368). Někomu stačí pro uspokojení tohoto pocitu pouhá maličkost, např. probuzení se do sluncem prozářeného

dne, dobře vykonaná práce, vidět své nejbližší šťastné a spokojené. Pro druhé se štěstím stává nový vůz, navýšení akcií, ale i cizí neštěstí druhých či jejich prohra. Jak napsal Kant: „Štěstí není ideálem rozumu, ale imaginace. Z pokrouceného dříví lidstva nelze nikdy postavit nic rovného.“ (Bauman, 2010, str. 140).

## 8.2 Štěstí v podání G. Lipovetského

Lipovetsky rozděluje potenciální štěstí do pěti možných podob na základně přirovnání k mytologickým postavám.

První rozlišení spočívá v konzumní společnosti, která se pojí se stimulací jednotlivých potřeb, vyvolávajících snadno dosažitelné štěstí, které se však mění v pouhé zdání. Společnost soustřeďující se na primární postavení štěstí je paradoxně prostředím strádání a chudoby, Pénii.

Dalším typem je rozbouření pocitů slasti a stále větší chtíč po dosažení blaženosti. Dnešní doba se vyznačuje zejména touhami po nevšedních vjemech, vzrušením, opojením a nejrůznějšími stavy deliria. Pro tento přístup je charakteristický Dionýsos.

V pořadí třetím nastíněním štěstí je převedení všeho možného do číselných podob, hlavními pojmy jsou užitek, moc. Můžeme použít hrdinské jméno Superman.

Čtvrtý prototyp uvádí, že éra nadbytku přivádí mezilidské poměry do střetů se závidí mezi jedinci, přivádí je do subjektivního utrpení při pohledu na „štěstí“ druhých. Doba blahobytu stojí na základech neovladatelnosti lidského zápalu, touží povznést do popředí nenávisť a žárlivost, soutěživost. Hovoříme zde o lidské škodolibosti při neúspěchu druhých. Tento model lze nazvat Nemesis.

Poslední zobrazení spočívá v upřednostnění soukromí člověka. Konzumní společnost vede k individualizaci životního způsobu bytí. Veškeré suverénní hodnoty se mění na privátní blaho. Zde je emblematickou figurou Narcis. Zážitky uspokojení jsou častější než kdy dříve, avšak potěšení ze života se nijak nerozšiřuje, naopak ochabuje. Štěstí setrvává pořád podobně nedostižné. Nalézáme se v éře paradoxního štěstí, ale neupadáme do záhuby ani nestoupáme do ráje (Lipovetsky, 2007, str. 169-172).

Ukázka nejrůznějšího „honu za štěstím“ je jasným důkazem a charakteristikou moderní „tekuté“ společnosti. Lidé se stále za něčím ženou, žijí v neustálem shonu, stresu a chaosu. Nikdy nemají dost, vyžadují stále mnoho a jejich nekonečné potřeby

nejsou a nebudou zcela naplněny. Individualizace každého z nás zapříčinila vazbu jednotlivce na své osobní štěstí a na jeho možné dosažení. Uvrhla nás do zajetí závisti druhým, do úzkosti z nenaplnění momentálních potřeb - štěstí, odvrátila nás od sounáležitosti a respektování jeden druhého. Padl na nás stín individuálních požadavků a jejich uspokojování za jakékoliv situace. Vše se děje ve prospěch blaženosti a rozkoše života jedince. I tímto si lze povšimnout, že skutečně „tekutost“ doby se prolíná do všech oblastí existence. Jelikož pocity štěstí jsou poměrně nenahraditelné a navozují euforii, blaženost, optimističtější pohled na svět, není divu, že jej touží neustále každý dosahovat, a to za předpokladu morálního či amorálního jednání. Tento proces nikdy nebude ukončen, totiž požadované pocity nikdy nebudou naprosto naplněny. Avšak přece k jistým změnám dojde. A to v oblasti prostředků, stylů a způsobů, jak tolik chtěné štěstí získat.



## 9 Závěr

Tekutý konzumerismus: sociologická reflexe konzumní společnosti v díle Zygmunta Baumana - tak zní název mé bakalářské práce. Hlavním cílem byl popis a objasnění koncepce „tekutého“ konzumerismu Zygmunta Baumana za pomoci jeho stěžejních textů věnujících se dané problematice.

Středem zájmu této práce bylo vysvětlit pojetí „tekutého“ konzumerismu a zobrazit jednotlivé oblasti, kde se tento prvek vyskytuje. Na počátku práce vysvětluji konzumerismus – význam tohoto pojmu. Kapitola je rozšířena o oblasti, které s konzumerismem explicitně či implicitně souvisejí a pojem dokreslují. Dále přímo vysvětluji onu „tekutost“, kterou později prezentuji na příkladech, díky kterým postupně pochopíme hlavní myšlenku celé koncepce.

Pro reflexi „tekutosti“ jsem zvolila pojednání Zygmunta Baumana, věnující se soudobé, ne zcela pevné společnosti. Z těchto textů byla vyzdvihnuta hlavní podstata, která více přiblížila význam tohoto pojmu. Zásadním důvodem přeměny, kdysi pevných částic společnosti v tekuté, byla snaha o dosažení nových a pevnějších základů společnosti.

Pro lepší porozumění či pro srovnání jsem do práce zahrнула autory, kteří se k problematice konzumerismu a postmoderní době také vyjádřili, a to zejména Gilles Lipovetsky a Ivan Klíma. Myšlenky těchto autorů jsou mnohdy podobné Baumanovým.

Konzumerismus zasahuje do nejrůznějších sfér života jedince, jsme jím obklopeni ze všech stran a tlak, který na nás vynakládá, je velmi silný a neustálý. Do práce jsem zařadila i určité prostředky či faktory, které jej doprovází zejména reklamu, jakožto jeden z hlavních nástrojů konzumerismu a značku – jméno produktu, která je důležitým a rozhodujícím faktorem při pořizování výrobků a služeb.

Tato bakalářská práce by měla sloužit k ujasnění koncepce Zygmunta Baumana a měla by čtenáři objasnit hlavní podstatu „tekutosti“. Také by měla vést k porozumění postmoderní společnosti pohledem zmiňovaného autora a poukázat na její dosavadní transformaci.

## Seznam použité literatury

- Autyová, S. – Elliott, R.: Fashion in volvement, self - monitoring and the meaning of brands, *Journal of Product and Management* VII., č. 2, 1998,
- BARABÁSI, Albert-László. *V pavučině síťi*. Vyd. 1. V Praze ; a Litomyšli : Paseka, 2005. 274 s. Fénix ; sv. 13. ISBN 80-7185-751-3.
- BAUMAN, Zygmunt. *Globalizace : důsledky pro člověka*. Vyd. 1. Praha : Mladá fronta, 1999. 157 s. Souvislosti ; sv. 17. ISBN 80-204-0817-7.
- BAUMAN, Zygmunt. *Tekutá modernost*. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 2002. 343 s. Myšlenky ; sv. 10. ISBN 80-204-0966-1.
- BAUMAN, Zygmunt. *Individualizovaná společnost*. Vyd. 1. Praha : Mladá fronta, 2004. 290 s. Myšlenky ; sv. 19. ISBN 80-204-1195-X.
- BAUMAN, Zygmunt. *Consuming life*. Malden, MA: Polity Press, 2007, 160 p. ISBN 0745640028.
- BAUMAN, Zygmunt. *Tekuté časy : život ve věku nejistoty*. Vyd. 1. Praha : Academia, 2008. 109 s. XXI. století ; sv. 3. ISBN 978-80-200-1656-0.
- BAUMAN, Zygmunt. *Umění života*. Vyd. 1. Praha : Academia, 2010. 152 s. Edice XXI. století ; sv. 10. ISBN 978-80-200-1869-4.
- BAUMAN, Zygmunt - LYON, David. *Tekutý dohled*. Vyd. 1. Olomouc : Broken Books, 2013. 150 s. ISBN 978-80-905309-1-1.
- BAUMAN, Zygmunt. *Tekutá láska : o křehkosti lidských pout*. Vyd. 1. Praha : Academia, 2013. 155 s. XXI. století ; sv. 25. ISBN 978-80-200-2270-7.
- BAUMAN, Zygmunt. *Tohle není deník*. Vyd. 1. Praha : Academia, 2015. 202 s. XXI. století ; sv. 33. ISBN 978-80-200-2390-2.
- JINDRA, Martin. *Obchodní značka a její symbolický význam, aneb podle čeho se mladí oblékají*. Praha, 2009. Dostupné z: <http://www.makevision.net/texty/BP/Obchodni-znacka-a-jeji-symbolicky-vyznam--Jindra.pdf>. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze.
- TESTER, Keith. *The social thought of Zygmunt Bauman*. New York: Palgrave Macmillan, 2004, viii, 202 p. cm. ISBN 1403912718.

KLÍMA, Ivan. *Jak přežít blahobyť*. Vyd. 1. Brno : Doplněk, 2001. 86 s. Sociálně-ekologická edice ; sv. 4. ISBN 80-7239-072-4.

KUBÍNEK, Roman - KOLÁŘOVÁ, Hana - HOLUBOVÁ, Renata. *Fyzika pro každého, aneb, Rychlokurz fyziky*. Olomouc : Rubico, [2009]. 277 s. ISBN 978-80-7346-095-2.

LIPOVETSKY, Gilles. *Říše pomíjivosti : móda a její úděl v moderních společnostech*. V českém jazyce vyd. 1. Praha : Prostor, 2002. 446 s. Střed ; sv. 46. ISBN 80-7260-063-X.

LIPOVETSKY, Gilles. *Paradoxní štěstí : esej o hyperkonzumní společnosti*. V českém jazyce vyd. 1. Praha : Prostor, 2007. 443 s. Střed ; sv. 81. ISBN 978-80-7260-184-4.

PETRUSEK, Miloslav - BALON, Jan. *Společnost naší doby : populární sociologie (ne)populárních problémů*. Vyd. 1. Praha : Academia, 2011. 155 s. Průhledy ; sv. 10. ISBN 978-80-200-1965-3.

SCHELKY, Helmut. *Sociologie de la sexualité*. 1. vyd. Paris: GALLIMARD, 1966.